

MOKSLO LIETUVA

2006 m. vasario 9–22 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 3(337)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Sukaktis dar nesibaigė

Įdomus dalykas: 2005 m. Lietuvos nacionalinis muziejus pradėjo minėti savo veiklos 150-metį, bet šią garbingą sukaktį tęsia ir šiais, 2006-aisiais. Kaip čia yra?

Savo muziejaus istoriją skaičiuojame nuo Senienų muziejaus įsteigimo. Kolekcininko ir kultūros istoriko Eustachijaus Tiš-

Apie šaknis ir pošaknį

Kalbamės su Lietuvos nacionalinio muziejaus direktore Birute Kulnyte. Kas jaudina vadovę muziejaus, kurio 150-ies metų sukaktį minime ir šiais metais.

kevičiaus pastangomis buvo įsteigtas 1855 m. gegužės 11 d., o atidarytas lankytojams – 1856 m. balandžio 29 d. Tiek laiko buvo rengiama pirma ekspozicija. Tad ir mes nutarėme muziejaus 150-ies metų sukaktį minėti nuo 2005 m. gegužės mėn. iki šių metų

Nukelta į 8 p.

Senienų muziejaus ekspozicijos dalis Lietuvos nacionaliniame muziejuje

Piliakalnių tyrinėjimai: legendinio Naglio pastangų vertas darbas

Nuo Pakalnių piliakalnio Utenos krašte atsiveria tai, kuo žavi Aukštaitija: Vidingsto ežeras su sala ir į tolį nusidriekiantys miškai

Mitiniais laikais piliakalnius supylė milijonas Naglis. Bent taip teigiama padavimuose. Atėjo laikas tuos piliakalnius tyrinėti, ir šį didžiulį darbą atliko du archeologai – dr. Zenonas Baubonis ir dr. Gintautas Zabiela. Pirmieji šį darbą deramai įvertino kolegos archeologai. Lietuvos archeologijos draugijos suvažiavime už tritomis *Lietuvos piliakalnių atlasas Metų archeologais* buvo paskelbti Lietuvos archeologijos draugijos tarybos pirmininkas Zenonas Baubonis ir buvęs Lietuvos istorijos instituto, dabar Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos centro vyr. mokslinis bendradarbis Gintautas Zabiela.

Su *Metų archeologais* sutarėme susitikti *Mokslo Lietuvos* redakcijoje, tačiau pavyko susitikti tik su dr. G. Zabiela. Z. Baubonis dėl ligos negalėjo dalyvauti. Su juo bendravome neakivaizdžiai, pasiūlę savo įžvalgomis praturtinti jau parengtą pokalbio tekstą.

Tapo pirmaisiais Metų archeologais

ML. *Leiskite Jus pasveikinti tapus „Metų archeologais“. Esate pirmieji nominuotieji šiam apdovanojimui. Kaip tapote „Metų archeologais“, koks tai apdovanojimas?*

G. Zabiela. Metų archeologo nominacija įsteigta 2005 m., pasikeitus Lietuvos archeologijos draugijos tarybai. Nuspręsta archeologų darbus labiau viešinti, pristatyti platesnei publikai. Buvo numatyta teikti *Metų archeologo* nominaciją už labai platų diapazoną darbų, vienaip ar kitaip susijusių su archeologija. Šie darbai pačių archeologų akimis turėtų būti reikšmingi, matomi. *Metų archeologų* per apklausą rinko Lietuvos archeologų draugijos nariai; jų apie 130. Taip atsitiko, kad pamatė mus. Manau, buvo galima išskirti ir dar mažiausiai dešimtį darbų, vertų *Metų archeologo* vardo.

ML. *Kuriuos iš tų darbų išskirtumėte kaip reikšmingiausius?*

G. Zabiela. Iš vyresniosios kartos archeologų išskirčiau habil. dr. Rimutės Rimantienės knygą, skirtą Šventosios tyrinėjimams. Jaunesnės kartos atstovas Albinas Kuncevičius Dubingių piliavietėje aptiko spėjamus kuni-

gaikščių Radvilų palaikus. Vardyti būtų galima ir toliau.

ML. *„Metų archeologo“ apdovanojimą kolegų archeologai judviem suteikė už „Lietuvos piliakalnių atlasą“. Koks tai veikalas?*

G. Zabiela. Tai tritomis, sveriantis 14,2 kg., jame 1,5 tūkst. puslapių, kuriuose aprašyti piliakalniai – visi, kurie buvo žinomi nuo XIX a. pradžios iki 2005 m. spalio mėn. pradžios. Buvo sumanyta leisti dvitomį, bet visa informacija netilpo. Piliakalniai aprašyti pagal vieną sistemą. Tai daugiau žinynas, gal veikia enciklopedinis leidinys, žodžių, atlasas. Pateikiame visus svarbiausius duomenis, pradedant nuo piliakalnio geografinių koordinacijų pagal pasaulinę vietos nustatymo sistemą GPS (*Global Position System*).

Taip pat pateikiami piliakalnių planai, kurie ligi tol buvo sudaryti ir kuriuos pavyko surasti. Pateikti patikslinti aprašai, nes paaiškėjo, kad ketvirtis turimos enciklopedinės informacijos dėl įvairių priežasčių neatitinka tikrovės. Viena iš pagrindinių: visi aprašai buvo renkami skirtingais laikotarpiais maždaug per 20–30 metų, tad piliakalnių fizinė būklė galėjo pasikeisti dėl nuošliaužų, sudarkymo ir t. t. Kai kurių dalykų tyrinėtojai galėjo nepastebėti,

Nukelta į 12 p.

2, 15 p.

PERŠINTI
EUROPOS
ŽAIZDA –
POTSDAMAS

4–5 p.

PENKIŲ MOKSLO
INSTITUTŲ
PROJEKTAS

5, 7 p.

TARNYSTĖ
MOKSLUI IR
GIMTAJAM
KRAŠTUI

6, 16 p.

BENDRINĖ
KALBA – MŪSŲ
RŪPESTIS

10–11 p.

LIETUVĖS
ISTORIKĖS
KNYGA
UKRAINOJE

Potsdamas – peršinti Europos žaizda

60 metų po Potsdamo

Sausio 12 d., minint Laisvės gynimo 15-ąsias metines, Lietuvos Respublikos Seimo rūmų Konstitucijos salėje vyko apskritojo stalo diskusija *Šešiasdešimt metų po Potsdamo*.

Konferencijos dalyvius pasveikino Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas ir JAV Atstovų Rūmų Teisės komiteto pirmininkas Džeimsas Sensenbrenneris (F. James Sensenbrenner, Jr.).

Pagrindinės diskusijos temos: Potsdamo ir Šaltojo karo palikimas; Potsdamo susitarimai ir Lietuva; 1991 m. Sausio įvykiai Vilniuje ir Lenkijos patirtis. Pranešimus skaitė Europos Parlamento narys profesorius Vytautas Landsbergis, Maskvos Socialinių mokslų universiteto profesorius Borisas Sokolovas (Boris Sokolov), Lietuvos ambasadorius dr. Romas J. Misiūnas, Tartu universiteto profesorius Paulas Goublas (Paul Goble), Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Genocido ir rezistencijos tyrimo departamento direktorius dr. Arvydas Anušauskas, Mykolo Romerio universiteto prof. Bronius Kuzmickas, krašto apsaugos ministro patarėjas dr. Dainius Žalimas, Seimo narys Liudvikas Sabutis, žurnalo *Wprost* skyriaus vedėjas Ježis Marekas Nowakowski (Jerzy Marék Nowakowski).

Diskusijos iniciatorius – Seimo narys, Nepriklausomybės Akto signataras Emanuelis Zingeris. Renginys organizuotas su pagalba Tarpautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti, kurios pirmininkas yra Kovo 11-osios akto signataras E. Zingeris.

Pradėjo naciai – baigė sovietai

Norint drąsiai žvelgti į ateitį, būtina analizuoti ir kritiškai vertinti praeitį. Pasak konferencijos dalyvius pasveikinusių Seimo Pirmininko A. Paulausko, tuo ypač reikia ne tiek šalims, kurios nukentėjo nuo tų susitarimų, ir toms, kurių sienos buvo brėžiamos iš naujo, bet pačioms Antrojo pasaulinio karo nugalėtojoms – Rusijai, JAV, Didžiajai Britanijai. Jos turi pripažinti, kad atlikusios didelį darbą – nugalėjusios vokiškąjį nacizmą, jos kartu tuoj pat ėmėsi Europos dalybų, lėmė daugelio kitų valstybių ir tautų likimą. Kai kurios tautos buvo priverstos pusę amžiaus džiaugtis Stalino „saule“,

Apskritojo stalo diskusija „Šešiasdešimt metų po Potsdamo“: LR Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas, konferencijos iniciatorius Seimo narys, Nepriklausomybės Akto signataras Emanuelis Zingeris, JAV Atstovų Rūmų Teisės komiteto pirmininkas Džeimsas Sensenbrenneris ir Lietuvos ambasadorius dr. Romas J. Misiūnas

1945 m. liepos 17–rugpjūčio 2 d. karą pralaimėjusios Vokietijos Potsdamo mieste vyko nugalėtojų – Tarybų Sąjungos, JAV ir Didžiosios Britanijos vadovų konferencija. Svarstyti pokario Europos ir Vokietijos ateities klausimai. Numatyta, kad Vokietiją okupuos TSRS, JAV, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos kariuomenės, o jų kariuomenių vadai sudarys administraciją, kuri demilitarizuos parklupdytąją Vokietiją. Numatyta nustatyti naują Vokietijos–Lenkijos siena palei Oderį ir Neisę. Tarybų Sąjungai buvo pavesta laikinai administruoti buvusią Rytų Prūsijos teritoriją tarp Nemuno žemupio ir Priegliaus su Karaliaučiumi (nuo 1946 m. pavadintas Kaliningradu). Svarstytos taip pat Rytų Europos šalių ateities problemos ir kiti klausimai.

Potsdamo konferencija, kartu su Jaltos (1945 m.) ir Teherano (1943 m.) konferencijomis, buvo vieni iš svarbiausių Antrojo Pasaulinio karo metų ir XX a. įvykių, iš esmės lėmusių ir dabartinį politinį Europos žemėlapi. Potsdamo konferencijos įtaką galima įžvelgti ir XX a. pabaigoje vykusiųose tautų išsivadavimo procesuose.

kituose kraštuose, pirmiausia Karaliaučiaus krašte, kone visiškai nebeliko prieš karą gyvenusių autochtonų, tarp kurių buvo daug lietuvininkų.

Lieka tik pritarti Seimo Pirmininko vertinimui: tai, ką tikslingai vykdė Trečiasis Reichas, nutautindamas ir germanizuodamas lietuvininkus, skalvius, nadruvius, sėkmingai baigė nugalėtojai. Iš 160 tūkst. senųjų gyventojų, išgyvenusių Antrojo pasaulinio karo baisumą, 100 tūkst. jau taikos sąlygomis buvo iš gimtųjų

vietų deportuoti į Vokietiją. Jų vietas užėmė kolonistai iš Sovietų Sąjungos. Tradiciniai baltiški vietovardžiai buvo pakeisti standartiniais, be išmonės sukurtais rusiškais. Seniau klestėjęs Karaliaučiaus kraštas, buvęs kultūros židinis ir šviesos sklaidėjas aplinkiniams kraštams, tapo pilku, niūriu karinių poligonų ir bazių teritorija, pavadinta Kaliningrado sritimi.

Pasak A. Paulausko, atėjo metas pasmerkti Miuncheno, Teherano, Jaltos, Potsdamo konferencijų susitarimus, kaip jau pasmerktas Molotovo–Ribentropo paktas ir jo slaptieji protokolai. Tai ne kurios nors valstybės teritorinės pretenzijos, bet pribrėdęs metas patiems nacizmo nugalėtojams įvertinti savo praeities veiksmus ir jų padarinius. Tam reikės drąsos ir politinės valios.

Seimo Pirmininkas A. Paulauskas kvietė konferencijos dalyvius apmąstyti, analizuoti ir įvertinti 60 metų senumo įvykius, panagrinėti, kokią reikšmę jie tebeturi ir šiuo metu, kokią įtaką daro daugelio tautų likimams ir gyvenimui.

R. Reiganas padarė pradžią Europos padalijimo pabaigai

JAV Atstovų Rūmų Teisės komiteto pirmininkas Dž. Sensenbrenneris

dalyvavo JAV 1990–1991 m. teisės aktų sudaryme, kuriais buvo remiamas Lietuvos valstybingumo atkūrimas.

Sveikindamas konferencijos dalyvius, garbusis svečias priminė JAV Kongreso pastangas, darbą su JAV administracija, nepripažįstant Baltijos šalių okupacijos. Šios pastangos labiau pasiteisino, kai 1980 m. JAV prezidentu buvo išrinktas Ronaldas Reiganas, kurio svarbiausia vertybė buvo laisvė visomis jos apraiškoms. R. Reiganas nedviprasmiškai reikalavo laisvės pavergtoms Europos šalims, taip pat ir Baltijos tautoms. Vargu, ar kas nors tuo metu tikėjo, kad 1989 m. grius Berlyno siena, prasidės Sovietų Sąjungos irimas. Plaktuko kaukštelėjimu per Berlyno sieną prezidentas R. Reiganas padarė pradžią Europos padalijimo pabaigai.

Kongreso narys pripažino, kad JAV padarė klaidą Teherane, Jaltoje ir Potsdamo, bet dabar JAV labai svarbios politinės vertybės, kurias pripažįsta pasaulis. JAV niekada nebuvo nusišokusios nuo svarbiausios

vertybės – laisvės. Dabar Europoje yra milijonai laisvų žmonių, kurie tokie nebuvo 1940–1990 metais. Dž. Sensenbrenneris išreiškė viltį, kad ir ši Vilniaus konferencija turės atgarsį pasaulyje.

Stiklo rūmuose – prieš tankus

Konferencija vyko 15-ųjų Sausio 13-osios metinių išvakarėse, tad nieko nuostabaus, kad nuolat buvo minimi 1990–1991 metai, kai pasirinkusi Laisvę Lietuva drąsiai ėjo Nepriklausomybės atkūrimo keliu. Šiandien dar galime klausytis svarbiausių tų įvykių dalyvių vertinimų, jų minčių ir išvalgų, vadinasi, gauname informaciją iš pirmų lūpų. Didžiųjų apibendrinimų laikai dar ateis, o mūsų užduotis šiandien – fiksuoti net smulkmenas, niuansus. Svarbu, kad visa tai nebūtų prarasta.

Lietuvos laisvės byla buvo reikšminga ne vien Lietuvos žmonėms, bet ir pasauliui. Tuo metu, kai didžiųjų valstybių vadovai tylėjo arba atsipirkdavo diplomatiškomis frazėmis, kurias kartais būdavo galima interpretuoti įvairiai, mat viskas buvo daroma taip, kad nepakenktų „pasaulio numylėtiniui“ Michailui Gorbačioviui, paprasti pasaulio žmonės buvo su mumis. Seimo narys, konferencijos iniciatorius E. Zingeris priminė tuos 5 milijonus parašų, kuriuos, palaikydami Lietuvos siekius, surinko Lotynų Amerikos žmonės. E. Zingeriui teko būti liudininku, kaip Paryžiaus metro paprasti Prancūzijos piliečiai, pažinę Vytautą Landsbergį, jį nuoširdžiai sveikino, linkėdami Lietuvai laisvės.

Pagaliau juk nemažai šioje konferencijoje dalyvavusių asmenų šiuose pačiuose stikliniuose, tokiuose pažeidžiamuose rūmuose, sėdėjo beginkliai, vykdė savo valstybinę bei pilietinę pareigą ir 1991 m. sausio 13-osios naktį, kai Geležinio vilko gatvėje riaumojo sovietų tankai.

JAV Atstovų Rūmų Teisės komiteto pirmininkas Džeimsas Sensenbrenneris

Pasaulio intelektualai kviečia prisiminti Potsdamą

Istorija nenutrūksta, nors kai kas to gal ir norėtų. Dabar, nuo tų įvykių praėjus 15 metų, ant konferencijos dalyvių stalų buvo galima išvysti signataro E. Zingerio inicijuotą ir pasaulio intelektualų pasirašytą laišką, kuris tuo metu laukė eilės būti įteiktas Europos Parlamento pirmininkui. Pasirašė 19 pasaulyje žinomų asmenybių, pradedant Jelena Boner,

Nukelta | 15 p.

Potsdamo konferenciją vertina Europos Parlamento narys, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo Pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis; už jo – Seimo narys Andrius Kubilius ir 1990–1992 m. Atkuriamojo Seimo Pirmininko pavaduotojas Česlovas Vytautas Stankevičius

Habil. dr. Benediktas Jankauskas
Lietuvos žemdirbystės instituto
Kaltinėnų bandymų stoties direktorius

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, atsivėrė dar platesnės tarptautinio bendradarbiavimo galimybės. Siekiant neatsilikti nuo gyvenimo tempo, tenka ieškoti glaudesnių tarptautinių ryšių. Vienas iš galimų būdų – dalyvavimas tarptautinių organizacijų ir tarptautinių programų veikloje. Jau nuo 1996 m. Lietuvos žemdirbystės instituto (toliau – LŽI) Kaltinėnų bandymų stotis dalyvauja Tarptautinės geosferos-biosferos programos (*International Geosphere-Biosphere Programme* – IGBP) Globalinių Žemės ekosistemų kaitos programoje (*Global Change and Terrestrial Ecosystem* – GCTE). Aktyviai dalyvaujame Pasaulinės dirvožemio ir vandens apsaugos asociacijos (*World Association of Soil and Water Conservation* – WASWC) (B. Jankauskas), Europos dirvožemio apsaugos draugijos (*Earth System Science Center* – ESSC) (Benediktas Jankauskas, Virginijus Trimirka), Šiaurės ir Baltijos šalių agrarinių mokslų asociacijos (*Nordic Association of Agricultural Scientists* – NJF) (B. Jankauskas), Europinės piktžolių tyrimo draugijos (*European Weed Research Society* – EWRS) (Irena Kinderienė) veikloje.

Dalyvaujame tarptautinių organizacijų renginiuose galime ne tik paskleisti savo tyrimų duomenis, bet ir susipažinti su pasaulinio lygio atitinkamų mokslo sričių mokslininkais, pasinaudoti jų patirtimi ir mokslinėje spaudoje bei tarptautiniuose pranešimuose skelbiamais naujais tyrimų duomenimis.

Pavasario ir vasaros rezultatai

Pirmasis 2005 m. tarptautinio bendradarbiavimo renginys buvo Europos dirvožemio apsaugos draugijos konferencija, vykusioji Estijos Tartu universitete gegužės 25–26 dienomis. Pateikėme dvi paraiškas dalyvauti toje konferencijoje ir pranešimų santraukas: B. Jankausko su bendraautorais iš Kaltinėnų bandymų stoties ir Anglijos Volverhamptono universiteto parengtas pranešimas *Soil Degradation by Acidification and Water Erosion in the Temperate Climatic Zone and the Potential for Environmental Protection* (*Vidutinės klimato zonos dirvožemių degradavimas dėl rūgštėjimo ir vandeninės erozijos ir aplinkos apsaugos galimybės*), ir V. Trimirkos su bendraautorais iš Lietuvos žemės ūkio universiteto pranešimas – *Methodological investigation of soils pollution with heavy metals and sorption capacity of clayey fraction* (*Metodologiniai dirvožemio taršos sunkiaisiais metalais ir molio frakcijos sorbcinių galimybių tyrimai*). Po dr. B. Jankausko pranešimo kilo diskusija dėl rūgščių dirvožemių kalkinimo. Prof. Pavelas Bielekas iš Slovakijos Dirvotyros ir dirvožemio apsaugos tyrimų instituto išsakė nuogastavimą, kad kalcio karbonatui reaguojant su rūgšta dirvožemio tirpale esančia druska rūgštimi atspalaiduojantis anglies dvideginis gali didinti „šiltnamio“ efektą ir spartinti klimato atšilimą. Jam buvo atsakyta, kad tokia padėtis galima tuo atveju, jei pakalkinusi rūgščią dirvą, joje nebūtų auginami augalai. Tačiau augalų lapai godžiai „sugaušo“ išsiskiriantį anglies dvideginį ir jį panaudoja brandindami derlių. ESSC prezidentas prof. Chosė Luis Rubijus (Jose Luis Rubio) paprašė parašyti straipsnį apie rūgščių dirvų kal-

Intensyvaus tarptautinio bendradarbiavimo metai

Lietuvos žemdirbystės instituto Kaltinėnų bandymų stotis atlieka reikšmingus tarptautinius projektus

kinimo tyrimus Lietuvoje. Vėžaičių filialo mokslininkams atsisakius skubotai rengti prašytą publikaciją, straipsnį apie ilgalaikius LŽI kalkinimo bandymus parašė šio straipsnio autorius. Toks straipsnis buvo priimtas spausdinti paskutiniame 2005 m. ESSC *Žinių* numeryje. Apibendrinantį straipsnį apie Lietuvos rūgščių dirvožemių būklę ir rūgščių dirvų kalkinimą Lietuvoje galėtų parengti LŽI Vėžaičių filialo ir Agrocheminių tyrimų centro darbuotojai.

Tarptautinės huminių medžiagų asociacijos (*International Humic Substance Society* – IHSS) simpoziume, vykusiame Latvijos universitete Rygoje nuo gegužės 31 d. iki birže-

ferencijos pranešime. Parengtas mokslinis straipsnis *International comparison of analytical protocols for determining soil organic matter content on Lithuanian Albeluvisols* (*Tarptautinis Lietuvos balkšvažemių organinės medžiagos analizavimo metodų palyginimas*) Latvijos universiteto mokslinių darbų rinkiniui *Acta Universitatis Latviensis*.

LŽI mokslo darbuotojai dalyvauja keliose Europos Sąjungos remiamose COST (*European cooperation in the field of scientific and technical research*) veiklos kryptyse. Vienai iš jų – COST 634 *Išorinis ir vidinis sklypo aplinkos poveikis vandens nuotėkiui ir erozijai* (*On- and off-si-*

Pavasario ir vasaros laikotarpio tarptautinių renginių ciklą užbaigėme dalyvaujant Latvijos žemės ūkio universitete Jelgavoje organizuotoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje *Optimizing agricultural output production: theory and praxis* (*Žemės ūkio produkcijos optimizavimas: teorija ir praktika*). B. Jankauskas ir G. Jankauskienė skaitė pranešimą *Protection of Baltic Sea environment by ecologically sound land use on the undulating landscape of Lithuania* (*Baltijos jūros aplinkos apsauga per ekologiškai saugų banguoto Lietuvos kraštovaizdžio žemės naudojimą*). Pagal pranešimą parengtas mokslinis straipsnis. Jis išspausdintas Latvijos

2005 m. Veliko Turnovo (Bulgarija) rugsėjo 4–8 d. organizuotame seminare B. Jankauskas skaitė pranešimą *Stabilisation of physical soil degradation and retention of natural and human resources on the undulating landscape of Lithuania* (*Dirvožemio fizinės degradacijos stabilizavimas ir natūralių žmogūškųjų išteklių išsaugojimas banguotame Lietuvos kraštovaizdyje*). Straipsnio autorius seminario dalyvius informavo apie Lietuvos atstovų pažangą vykdamas suplanuotus tyrimus ir ateities planus. Šiais metais baigsis pirmoji projekto stadija. Todėl visų šalių darbo grupės parengs ataskaitas ir 2006 m. Sankt Peterburge planuojamame susitikime bus nuspręsta, kokia kryptimi toliau plėtoti pradėtus darbus.

Po savaitės (rugsėjo 15–18 d.) teko dalyvauti antrame tais metais organizuotame COST 634 veiklos simpoziume Liubline, Lenkijoje. Simpoziume, kurio tema buvo *Lauko ir kraštovaizdžio struktūros vaidmuo rengiant dirvožemio ir vandens apsaugos strategiją* buvo pristatytas B. Jankausko ir V. Feizos pranešimas *Strategy for soil protection on hilly-undulating landscape of Lithuania* (*Lietuvos kalvoto reljefo apsaugos nuo erozijos strategija*). Mūsų parengtą dirvožemio apsaugos strategiją siūlėme taikyti ne tik Lietuvoje, bet ir kitose vidutinio klimato zonos šalyse, kurių kraštovaizdis yra kalvotas. Paprašyta šia tema parengti mokslinį straipsnį tarptautiniam žurnalui.

Pirmąją 2005 m. spalio savaitę (1–7 d.) dalyvauta Didžiosios Britanijos Volverhamptono universiteto organizuotame Šeštosios bendrosios Europos Sąjungos programos finansuojamo FP6-INCO-DEV-1 projekto pirmajame konsorciumo posėdyje. Kartu su keturių Europos šalių mokslininkais ir dar šešių kitų pasaulio šalių atstovais iš Afrikos, Azijos ir Pietų Amerikos dalyvaujame projekte *The environmental and socio-economic contribution of palm geotextiles to sustainable development and soil conservation* (*Aplinkosaugos ir socialinis-ekonominis palmių geotekstilės indėlis į vystymosi stabilumą ir dirvožemio apsaugą, BORASSUS*). Lietuvoje suplanuoti trys lauko bandymai: 1) stačiame dirbamos žemės šlaite, 2) erozijos stabilizavimo reikalaujančiame dirbtinai suformuotame stačiame šlaite (pakelės ar statybos aikštelės šlaitas) ir 3) pajūrio kopos šlaite. Juos darys LŽI Kaltinėnų bandymų stoties mokslo darbuotojai. Susitikime buvo suderintos tyrimų metodikos, paskirstytas finansavimas, suplanuoti tolesni tarptautiniai susitikimai.

Lietuvos žemės ūkio universitete Šiaurės šalių žemės ūkio mokslininkų susivienijimo (*Nordic association of agricultural sciences* – NJF) organizuotoje tarptautinėje konferencijoje, vykusi 2005 m. spalio 20–21 d., I. Kinderienė skaitė pranešimą *The effect of reduced soil tillage, glyphosate and straw to erosion rate on undulating landscapes of the western Lithuania* (*Supaprastinto žemės dirbimo, glifosato ir šiaudų įtaka erozijai Vakarų Lietuvos banguotame reljefe*).

Beveik kasmet (kai kuriais metais net po kelis kartus) Kaltinėnų bandymų stotyje lankosi užsienio šalių mokslininkai. BORASSUS projekte numatyta viena iš metinių susitikimų rengti Lietuvoje. Tikriausiai tai vyks 2007 ar 2008 metais. Todėl labai svarbu atnaujinti bandymų stoties tyrimų bazę, pagerinti privažiavimo prie ilgalaikių bandymų kelius. Šiems darbams paramos tikimės iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų.

Pats įžiemis

Fotoetiudas

Gedimino Zemlicko nuotrauka

lio 3 d., skaitytas B. Jankausko su grupe bendraautorius iš LŽI ir Anglijos Volverhamptono universiteto parengtas pranešimas *Changes of organic matter content on eroded Lithuanian Albeluvisols and international colibration of analytical protocols* (*Organinės medžiagos kiekio kaita eroduotuose Lietuvos balkšvažemiuose ir tarptautinis analizavimo metodų palyginimas*). Duomenys šiam pranešimui buvo surinkti dalyvaujant Didžiosios Britanijos *The Leverhulme Trust* finansuotame tarptautiniame mokslinių tyrimų projekte *Anglies fiksavimas Lietuvos dirvožemiuose* (*Carbon sequestration in Lithuanian soils*). Vienas iš projekto tikslų buvo suderinti skirtingose šalyse naudojamas įvairias dirvožemio anglies (humuso) analizavimo metodikas. Vakarų pasaulio mokslininkai iki šiol nepripažino rytų kraštuose plačiai naudoto ir tebenaudojamo Tiurino metodo, kuriuo remiantis yra sukauptos didžiulės tyrimų duomenų bazės. Penkiaais skirtingais metodais išanalizavus 92 dirvožemio mėginius, surinktus iš ilgalaikių Kaltinėnų bandymų stoties dirvožemio erozijos tyrimų, pavyko įrodyti metodikų suderinamumą ir pateikti lygtis duomenų perskaiciavimui. Tai ir buvo analizuojama šiame IHSS kon-

ferencijos pranešime. Parengtas mokslinis straipsnis *International comparison of analytical protocols for determining soil organic matter content on Lithuanian Albeluvisols* (*Tarptautinis Lietuvos balkšvažemių organinės medžiagos analizavimo metodų palyginimas*) Latvijos universiteto mokslinių darbų rinkiniui *Acta Universitatis Latviensis*.

LŽI mokslo darbuotojai dalyvauja keliose Europos Sąjungos remiamose COST (*European cooperation in the field of scientific and technical research*) veiklos kryptyse. Vienai iš jų – COST 634 *Išorinis ir vidinis sklypo aplinkos poveikis vandens nuotėkiui ir erozijai* (*On- and off-si-*

žemės ūkio universiteto ir Latvijos žemės ir miškų ūkio mokslų akademijos mokslinių straipsnių rinkinyje *Agronomijas Viestis* (Latvijos agronomijos žurnalas).

Rudens derlius

Europos žolininkų federacijos konferencijoje, vykusi 2005 m. spalio 29–31 d., Tartu universitete rugpjūčio 29–31 d., buvo pristatytas Dženos Zableckienės su bendraautore iš LŽI pranešimas: *Quantitative and qualitative dynamics of sward production in the grazing clover-grass pasture* (*Kokybiniai ir kiekybiniai produktyvumo pokyčiai ganomuose dobilų-varpiniuose žolynuose*).

Nuo 2001 m. kartu su Klaipėdos universiteto prof. Algimantu Tikniu ir doktorantu Vitalijumi Juška atstovavome Lietuvai NATO/CCMS (*Committee for Challenge to Modern Society*) projekte *Kraštovaizdžio mokslų panaudojimas aplinkos vertinime*. Projektui atstovauja mokslininkai iš 16 pasaulio šalių. Kiekvienos šalies atstovai turi konkrečią darbo kryptį, už kurią atsiskaitoma kasmetiniuose darbo grupės susitikimuose. Lietuvai atstovauja pamečiui pasikeisdami LŽI Kaltinėnų bandymų stoties ir Klaipėdos universiteto mokslininkai.

Kompleksiniai tarpdisciplininiai tyrinėjimai tampa vis aktualesni, ir, matyt, be jų netolimoje ateityje jau bus neįmanoma įsivaizduoti tolesnės mūsų mokslo institutų veiklos.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija administruoja dviejų rūšių Europos Sąjungos struktūrinius fondus. Pirmasis – tai projektai, kuriuos vykdant galima pirkti įrangą ir aparatūrą, remontuoti pastatus. Antrojo tipo projektai skirti žmogiškiesiems ištekliams gerinti, naujoms studijų programoms rengti, magistrantūros programoms diegti. Esama ir tokio reikalavimo: infrastruktūrai gerinti skirti projektai negali būti vykdomi atskirai be žmogiškųjų išteklių gerinimo projekto.

Puslaidininkų fizikos institutas su partneriais pateikė infrastruktūrai gerinti skirtą projektą *Tarpdisciplininių tyrimų eksperimentinės bazės stiprinimas medžiagotyros, biotechnologijos ir aplinkotyros srityse*. Ties šiuo projektu pastangas sutelkė penki institutai: Chemijos, Fizikos, Biochemijos, Biotechnologijos ir minėtasis Puslaidininkų fizikos institutai. Pastarasis vadovauja projektui. Pasirašyta jungtinės veiklos sutartis, pagal kurią numatoma gauti reikiama aparatūrą kartu vykdyti bendrus tarpdisciplininius tyrimus; jie turi sietis su skirtingais mokslais.

Kas šiuos penkis institutus gali sieti? Ar nėra taip, kad pasinaudojus struktūriniais fondais norima apsirūpinti modernia įranga, nelabai rūpinantis būsimais bendrais projektais? Ko gero, tai visai natūraliai kylantys klausimai, į kuriuos atsakymus mums padės rasti Puslaidininkų instituto direktoriaus pavaduotojas dr. Jonas Gradauskas ir projekto vadovas dr. Česlovas Šimkevičius.

Pastangų vienijimo pagrindas – nanotechnologijos

Viena tokių bendrų galimų temų – nanotechnologijos, kurias naudojant biologiniai ir kietakūniai dariniai yra integruojami į vieną objektą, pasižymintį visai naujomis savybėmis ir taikymo galimybėmis. Ne paslaptis, kad mėginant sukurti, pavyzdžiui, naujo tipo tranzistorių jau mėginama pritaikyti DNR. Daugelis pasaulyje aktualių mokslinių sričių glaudžiai siejasi su biologinio atpažinimo problematika ir bendrų principų panaudojimu. Tam teks sukurti visiškai naujų savybių medžiagų ir hibridinių sistemų – bioteknologijų, molekulinės biologijos, kietojo kūno fizikos ir technologijos, kvantinės mechanikos ir kitų sričių.

Jei taip, tai visai galimas dalykas, kad esame ties naujo mokslo, kuris dar neturi nė pavadinimo, atsiradimo ištakomis. Pagaliau skirtingų mokslų sandūroje, tarpdisciplininėse srityse kaip tik ir pavyksta rasti perspektyviausius sprendimus. Susiejant skirtingus mokslus, pasiseka gauti kokybiškai visiškai naują rezultatą.

Puslaidininkų fizikos institutas turi susiklosčiusias tyrimų kryptis, kvalifikuotų tų kryp-

BENDRAS PROGRAMAVIMO DOKUMENTAS

EUROPOS SAJUNGA
Europos regioninės plėtros fondas

LITUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA

PUSLAIDININKŲ FIZIKOS INSTITUTAS

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

Bendras penkių mokslo institutų projektas

Gedimino Zemličko nuotraukos

Puslaidininkų fizikos instituto Epitaksinių struktūrų laboratorijos inž. Gytis Steikūnas, Jonas Gradauskas ir Česlovas Šimkevičius apžiūri už projekto lėšas įsigytą fotorezisto paskleidimo-džiovinimo įrenginį

čių specialistų ir tokio darbo teoretikų. Institute yra superlaidininkų grupė, kuri daro manganitus, aukštatemperatūrius superlaidininkus. Šių medžiagų grupė pasigamina pati. Paprastai beveik visada ieškoma ir srities, kur būtų galima pritaikyti tas naujas kuriamas medžiagas. Tais komiesiems darbams atlikti reikalinga gera eksperimentinė bazė. Deja, pastaraisiais metais materialinė bazė ėmė smarkiai atsilikti nuo pasaulio šios krypties laboratorijų lygio. Ne paslaptis, kad Lietuvoje esama atotrūkio tarp fundamentinių ir taikomųjų technologinių tyrimų, todėl dažnai ir nepavyksta mokslininkų idėjų paversti gaminiu. Esamą padėtį keisti turėtų padėti naujojo projekto teikiamos galimybės.

Penkios bendrų tarpdisciplininių tyrimų kryptys

Išvardyti penki mokslo institutai pasiryžę veikti penkiomis tyrimų kryptimis, kuriose norima telkti ir savo partnerių galimybes. Vykdamas projektą pradėta nuo apsirūpinimo reikalinga įranga, pasinaudojus BPD 1.5 priemone (Darbo rinkos, švietimo, profesinio rengimo, mokslo ir studijų socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra). Ją įdiegus bus pradėti tiriamieji darbai. Naujai įrangai įsigyti iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų gauta 9,9 mln. litų.

Puslaidininkų fizikos institutas jau spėjo nusipirkti ir išbandyti keturis naujus prietaisus ir įrenginius iš numatyto įsigyti 41 (tiek numatyta visiems penkiems projektą vykdančiams institutams). 2006 m. bus patvirtintos konkrečios temos, bus pradėti jau kiti projektai, kurie padės gerinti tyrimų kokybę, pasinaudojant ir įgytais naujais prietaisais bei įrenginiais. Numatytos penkios bendrų tarpdisciplininių tyrimų kryptys.

Vykdamas pirmos krypties darbus numatyta sukaupti materialinę bazę daugiafunkcinėms, kompozicinėms bei žinioms imlioms medžiagoms kurti. Turima mintyje elektrai laidūs polimerai, efektyvesni katalizatoriai, daugiasluoksniai heterodariniai, ribotų matmenų puslaidininkų dariniai, kaip dabar madinga rašyti, nanodarinių struktūros – dvimatės, trimatės ir t. t., kurios vėliau padėtų gauti visai naujų objektų būsimiems tyrimams. Pažymėsime, kad iki šiol Puslaidininkų fizikos institutas turėjo labai gerą aparatūrą tyrinėti kai kurioms medžiagų savybėms, bet stigo įrangos toms medžiagoms pasidaryti. Tekdavo iš užsienio atsivežti įvairių bandinių. Dabar padėtis keisis, tad instituto galimybės labai plėsis.

Kalbant apie kompozicines, daugiafunkcines ir žinioms imlias medžiagas, nanotechnologija net ir tokioje tradicinės veiklos srityje kaip statybinė medžiagų gamyba gali būti aktuali. Todėl dr. Č. Šimkevičius ir

primena Vilniaus Gedimino technikos universiteto Termoizoliacijos instituto pavyzdį: ten taip pat kuriamos naujos medžiagos nanotechnologijų pagrindu, nors atsiradus kritiškų, kurie gal kiek kitaip supranta patį nanotechnologijų apibūdinimą. Statybinė medžiagų struktūrų praturtinus tam tikrais nanosiūlais, naujos medžiagos gali įgyti unikalių savybių, pavyzdžiui, apsaugoti nuo kenksmingo elektromagnetinio spinduliavimo ar kitokio poveikio. Vadinasi, jas būtų galima taikyti kuriant radarais neaptinkamus skraidymo aparatų apvalkalus ar panašius dalykus. Tai fundamentinių ir taikomųjų darbų persipynimo pavyzdys. Net ir medicinoje vartojami vaistai, įvairūs kremai gali būti sukurti taikant nanotechnologijų laimėjimus.

Tačiau grįžkime prie penkių institutų galimų veiklos kryptių. Naujų medžiagų kūrimo, jų savybių tyrimo konkrečiuose segmentuose Puslaidininkų institutas yra išsikovojęs tarp-

tautinį pripažinimą. Vis dėlto medžiagotyra ir naujų medžiagų kūrimas – ne vienintelė, tegul ir labai perspektyvi, Instituto veiklos kryptis. Ne mažiau svarbi ir antroji, kurios imsis penki institutai. Tai aplinkosaugos ir aplinkotyros technologijų plėtra.

Ne paslaptis, kad ore esančios nanodalelės gali būti pavojingos žmonių sveikatai, nes joms gali būti būdingos visai kitokios savybės negu aerozoliams ar kitoms mažosioms dalelėms. Tai irgi Europos Sąjungos ypatingo dėmesio ir susirūpinimo objektas. Tad Fizikos instituto laboratorijos čia tikrai turės ką veikti. Laukia savo eilės aerozolių naujų tyrimo metodų kūrimas, cheminės metrologijos, nitroaromatinių teršalų citotoksiškumo mechanizmų tyrimas, pavojingų cheminių atliekų ir teršalų nukrepsminimo būdai ir su tuo susijusių aukštųjų technologijų pramonės plėtojimas Lietuvoje. Tai su aplinkos ir sveikatos apsaugos kokybės gerinimu susiję darbai.

Trečia kryptis – biomolekulinė, organinių, neorganinių ir hibridinių nanodarinių kūrimo technologijos, tų darinių savybių tyrimas ir jų taikymas. Tai įvairūs objektai, kurie užima tarpinę grandį tarp organikos ir neorganikos, jų kūrimas ir tyrinėjimas. Plati darbų sritis, formuojant kad ir hibridines kietojo kūno ir organinių jungtinių struktūras, pavyzdžiui, gaunamas imobilizuojant fermentus kietakūnio darinio paviršiuje ir kita. Dažniausiai tai biologiškai aktyvių medžiagų taikymo sritis. Galima kurti naujas struktūras, bet galimas ir priešingas būdas: tyrinėti jau esamas struktūras. Ko gero, sudurtinių ar tarpinių struktūrų kūrimo ir tyrinėjimo darbuose dar esame tik didelio kelio pradžioje.

Pasak Č. Šimkevičiaus, gal daugiau padaryta ketvirtos krypties – biologinio atpažinimo ir bioteknologijų tiriamuosiuose darbuose. Kuriami bioteknologai, kurie padeda atpažinti vienų fermentų reaguojimą su kitais, prisijungti naujus darinius ar juos keisti. Tyrinėjami šiuos procesus Puslaidininkų fizikos instituto mokslininkai jau yra dirbę bendrų darbų su biochemikais. Pavyzdžiui, kietąjį kūną padengus tam tikra organine medžiaga (fermentu), pavyksta gauti į etanolį reaguojantį jutiklį. Sukurtas selektyvus jutiklis, galintis atpažinti net kelias etanolio molekules. Pasirodo, toks jutiklis gali būti elektriniu būdu atkuriamas, t. y. yra daugkartinio taikymo. Tokie jutikliai būtų labai selektyvūs ir galėtų dirbti pasikartojančiu režimu ilgą laiką.

Naujoji įranga bus naudinga identifikuojant naujus reguliacinius

Puslaidininkų fizikos instituto Jutiklių laboratorijos doktorantas Virginijus Bukauskas už projekto lėšas įsigytą skenuojančiojo zondo mikroskopu tyrinėja plonasluoksnius darinius

baltymus, naujas sąveikas tarp ląstelės baltymų, ar jas lokalizuojant ląstelėse. Bus siekiama nustatyti naujus biokatalizatorius, juos konstruoti, gryninti, kurti jų gamybos technologijas. Labai svarbų vaidmenį naujoji aparatūra turės atlikti molekulinį struktūrų kūrime ir atpažinimo analizėje, kuriant naujų biojutiklių prototipus.

Penktoji kryptis: nauji molekuliniai įrankiai biotechnologijoje. Mėginama rasti tokias molekules, kurios „sugebėtų“ paveikti labai didelės molekules, pavyzdžiui, jas dalyti į atskiras dalis. Panašiai vyksta ir kryptingai genomų modifikacijai skirtieji tyrimai. Šie molekulinės diagnostikos metodai ir priemonės gali būti skiriamos įvairių ligų tyrimams. Teks naudoti šiuolaikines mikrogardelių technologijas, kurias taikant vienu metu galima analizuoti tūkstančius biologinių objektų (baltymų, DNR molekulių).

Tvirtas pagrindas ateičiai

Kaip teigia dr. J. Gradauskas, jei šių penkių institutų darbų rezultatai būtų deramai pasinaudota, laimėtų pramonė, verslas ir visa šalis. Mat pramoninę gamybą ateityje vis tiek teks pertvarkyti iš imlių materialiams ištekliams ir žiniomis grindžiamas technologijas. Telekomunikacijų, mikroelektronikos, aviacijos ir daugybės kitų sričių techninė ir technologinė pažanga įmanoma tik taikant daugiakomponentes, daugiavertes ypatingomis savybėmis pasižyminčias medžiagas. Jas kuria, jų savybes tyrinėja ir mūsų mokslininkai. Tiesa, ne paslaptis, kad jų tyrimų rezultatais daugiausia pasinaudoja kitų šalių mokslo ir tyrimų institucijos, taip pat ir verslas.

Tiesa, NATO – taikai projektuose, kuriuose taip pat dalyvauja Pusaikininkų fizikos institutas, reikalaujama galutinėje darbo fazėje moksliniais tyrimais grindžiamą naująją idėję ir Lietuvos gamintojams. Šiuo projektu skatinama mokslinė kompetencija ir mokslo ryšiai su gamintojais.

Taigi esame labai įdomiame mokslo plėtros etape, kai iš fundamentinių aukštųjų mokslo rezultatų siekiama nukreipti ir taikomąją sritį. Judama mokslo pritaikomumo, praktiškumo link. Ar ilgai tokios tendencijos išsilaikys – pamatysime.

Lietuvoje savo pastangas jau sutelkė labai skirtingų sričių mokslo institutai – tai irgi konkreti Europos Sąjungos mokslo strategijos apraška. Ko patys Lietuvoje per 15 nepriklausomybės metų neįstengė padaryti, matyt, turėsime padaryti skatinami Briuselio, taip pat remiami Europos Sąjungos struktūrinių fondų.

Europos Sąjungoje skatinama kurti ir puoselėti regioninius kompetencijos centrus. Beje, tas regionalizmas suprantamas plačiąja prasme: pavyzdžiui, turėti vieną nanotechnologijų krypties mokslo centrą, tarkime, trijų Baltijos šalių regionui. Aparatūros unikalumas ir brangumas taip pat turi įtakos tokioms nuostatoms.

Taigi kompleksiniai tarpdisciplininiai tyrimai šiandien tampa vis labiau aktualūs. Be jų netolimoje ateityje jau bus neįmanoma išsivaizduoti mūsų mokslo institutų tolesnės veiklos. Kas žino, gal ir šis penkių institutų aljansas ilgainiui atves prie naujo, technologinio ar kito profilio, instituto sukūrimo. Tad dabartines pastangas galima vertinti ir kaip būsimų darbų startą.

Gediminas Zemlickas

Pirmasis Vilniaus draugijos pirmininkas Andrius Sniadeckis

Vilniaus medicinos draugijos pirmininkė dr. Dalia Triponienė, parododama atidarymo metu priminė, kad lygiai prieš 200 metų įsteigta Vilniaus medicinos draugija buvo pirmoji Rytų Europoje; ji tebetęsia savo veiklą ir šiuo metu. Jozefo Franko (Joseph Frank, 1771–1842 m.) namuose susirinko 15 žymiausių profesorių, gydytojų, farmacininkų ir įsteigė Vilniaus medicinos draugiją. Vis dėlto ir Universiteto Baltoji salė tiesiogiai sietina su Draugijos įsteigimu.

Vilniaus Universiteto Baltojoje salėje atidarant Vilniaus draugijos 200 metų sukakčiai skirtą parodą

1805 m. gruodžio 12-ąją, Rusijos imperatoriaus Aleksandro I gimimo dieną, Vilniaus universiteto profesorius Jozefas Frankas į savo namus Vilniuje (dabar – Didžioji g. 1) pasikvietė šešis Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto profesorius, penkis žymiausių Vilniaus gydytojus, vieną chirurgą ir tris vaistininkus. Štai šiemis 15 kolegų J. Frankas ir pasiūlė įsteigti Medicinos draugiją. Visi vienbalsiai pritarė pasiūlymui ir tapo įkurtos draugijos steigėjais bei nariais. Kartą ar du per mėnesį

Vilniaus medicinos draugijos garbės nariui, buvusiam ilgamečiam Vilniaus universiteto rektoriui prof. Jonui Kubiliui parodos eksponatus rodo Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėja Nijolė Šulgienė

Tarnystė mokslui ir gimtajam kraštui

Nusilenkti laikui, medicinai ir Vilniui pakvietė Vilniaus universiteto bibliotekos direktorė Birutė Butkevičienė, 2005 m. gruodžio 12 d. Baltojoje salėje atidarydama Vilniaus medicinos draugijos 200 metų sukakčiai skirtą parodą. Ta proga biblioteka iš savo fondų ištraukė ir parodė įspūdingiausius eksponatus, rečiausius dokumentus. Atrinkta tai, kas geriausiai atspindi tą išties įspūdingą mūsų mokslo, kultūros ir Vilniaus miesto istorijos reiškinį.

nutarta rinktis ir aptarti vyraujančias ligas, rašyti pašnekesių protokolą, taip pat užsisakyti svarbiausius leidinius ir kartkarčiais leisti medicinos straipsnių rinkinius. Į Draugiją nutarta rinkti vietas ir užsienio medicinos.

Iškilmės pakoregavo šiltinės protrūkis

Suprantama, Vilniaus medicinos draugijos statutą dar turėjo patvir-

linkoje labai vertinami. J. P. Frankas Vilniaus universitete susipažinęs su medicinos dėstymo programomis liko nepatenkintas: programos pasenusios, jas būtina reformuoti. Pertvarkytame plane numatyta medicinos dalykus dėstyti nuosekliai, pradedant nuo anatomijos ir fiziologijos pagrindų, patologijos, terapijos, chirurgijos, higienos, akušerijos, veterinarijos. Daug dėmesio skirdamas praktikai J. P. Frankas įsteigė terapijos kliniką, o į jo diegtą dėstymo pla-

Vilniaus medicinos draugijos įkūrėjas Jozefas Frankas

Draugija rūpinosi gydytojų ir farmacininkų teorinių žinių ir praktinių įgūdžių tobulinimu, kėlė krašto sanitarinę būklę, kuri tuo metu buvo nepavydėtina. Daug jėgų teko išleisti kovojant su užkrečiamosiomis ligomis ir epidemijomis (dizenterija, cholera, krupu ir t. t.). Draugijos iniciatyva gyventojai buvo skiepijami nuo raupų. Nebus perdėta pasakyti, kad Draugija buvo ta institucija, kuri skleidė šviesą visame krašte, paliko labai ryškų pėdsaką Lietuvos mokslo ir kultūros istorijoje. Iš draugijos narių ir mūsų laikais galėtume pasimokyti, kaip reikia kovoti su žmonių tamsumu ir jų tamsinimo burtais, magija ir nebet pirmųjų žmonių būdingais tikėjimais.

Nereikėtų pamiršti, ir tai priminė svečias iš JAV Ramūnas Kondrotas, kad universitetai to meto Europoje buvo dėstymo, o ne tyrinėjimo institucijos, į gamtos mokslus įtariai žvelgė Katalikų bažnyčia. Štai kodėl mokslo draugijos atliko svarbų vaidmenį, sudarant sąlygas fiziniams eksperimentams ir kitoms naujovėms diegti. Kaip galime neprisiminti, kad škotas Eduardas Dženeris (Eduard Jenner, 1749–1823 m.), kuris buvo priimtas į Vilniaus medicinos draugiją kaip narys korespondentas, 1807 m. pranešė apie vakciną nuo raupų atradimą. Vilniuje taip pat buvo pradėta skiepyti nuo raupų, o kad šis darbas vyktų sklandžiau, 1808 m. buvo įsteigtas Vakcinacijos institutas – pirmoji tokia mokslinė įstaiga visoje Europoje.

Panašių reikšmingų darbų sąra-

šą nuosekliai buvo įtraukiamos naujos disciplinos: terapinė klinika, teismo medicina, farmakologija ir farmacija, chirurginė klinika, lyginamoji anatomija, akušerinė klinika ir veterinarinė chirurgija, medicinos istorija ir t. t. Šie nauji kursai buvo pamažu įtraukiami iki 1825 m., nors J. P. Frankas iš Vilniaus išvyko 1805 m. pabaigoje, pakviestas Peterburge būti caro rūmų gydytoju ir Peterburgo Medicinos-chirurgijos akademijos rektoriumi. Taigi turėdama tokią atramą Peterburge J. Frankas Vilniuje galėjo imtis labai didelių darbų.

Draugiją steigė ne tam, kad jai vadovautų

Įdomu, kad Vilniaus medicinos draugijos nariams vieninai pasiūlius savo prezidentu išrinkti prof. Jozefą Franką, šis netikėtai paprieštaravo: ne tam steigęs draugiją, kad jai vadovautų. Pasiūlė į kuklias ir kruopštaus darbo reikalaujančias sekretoriaus pareigas. Štai kodėl pirmininku buvo išrinktas Vilniaus universiteto prof. Andrius Sniadeckis (1768–1838 m.), o pavaduotoju – anatomijos profesorius Johanas Andrius Lobenveinas (1758–1820 m.).

Vilniaus medicinos draugijos nariai kardiologijos profesoriai: Algimantas Marcinkevičius, Giedrius Uždavins ir Vytautas Sirvydis

šą būtų galima tęsti. Medicinos draugija rinko žinias apie krašte vyraujančias ligas, tyrė jų priežastis ir gydymo būdus. Buvo įkurta laboratorinė klinika Vilniaus varguomenei, pagaliau ir pirmas Europoje Motinystės institutas (1809 m.).

Nukelta į 7 p.

ML

Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyriaus vadovė, vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Rita Miliūnaitė su Mokslo Lietuva aptaria kai kurias lietuvių bendrinės kalbos aktualijas.

Jono Jablonskio vardas įpareigoja

2005 m. rudenį Lietuvių kalbos institute įvyko 13-oji Jono Jablonskio konferencija „Bendrinė kalba ir visuomenė“. Šiandien bendrinės lietuvių kalbos reikalai yra opiausias mūsų klausimas?

Išties tai buvo jau 13-oji Jono Jablonskio konferencija ir kartu pirmoji tarptautinė. Tradiciškai šių konferencijų – o po vieną rengiame kasmet – tematiką numatome iš anksto, svarstome Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyriuje, tariamės su Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedra, nes tai bendras mūsų renginys. Apmąstome, kas būtų įdomu mums patiems ir kitiems konferencijos dalyviams. Visos mūsų konferencijos skirtos bendrinei kalbai ir jos norminimui: Jono Jablonskio vardas įpareigoja. Pagaliau juk šios srities darba nuolat ir dirbame – tai mūsų kasdienybė, bet kartais gali būti ir šventė. Tik kasmet ieškome naujų žvalgos krypčių: domimės bendrinės (ir apskritai lietuvių) kalbos funkcionavimu įvairiose visuomenės gyvenimo srityse (žiniasklaidoje, valstybės valdymo ir administracinių santykių srityje, mokykloje, reklamoje, internete ir t. t.). Nagrinėjame naujus mūsų kalboje atsirandančius reiškinius, supažindiname kolegas su naujausiais sociolingvistikos, tekstyčių lingvistikos, o šiemet gal pirmą kart – ir su psicholingvistikos tyrimų rezultatais.

Kuo pastaroji konferencija buvo ypatinga, palyginti su prieš tai vykusiomis?

Paprastai į Jono Jablonskio konferenciją suvažiuoja mokslininkų iš įvairių Lietuvos aukštųjų mokyklų ir kitų su kalba susijusių institucijų: Vilniaus universiteto, Vilniaus pedagoginio universiteto, Mykolo Romerio universiteto, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto, Šiaulių universiteto, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, Valstybinės kalbos inspekcijos ir kt. Šiemet labai norėjome išgirsti pranešimų iš kitų pasaulio šalių. Klausėmės švedės Birgitos Lindgren (Birgitta Lindgren), norvegės Rut Vatvedt Fjeld (Ruth Vatvedt Fjeld), italo Stefano M. Lancos (Stefano M. Lanza), rusės, latvės ir estų pranešimų, jų šalių bendrinės kalbos padėties apibūdinimo ar specialesnių tyrimų apžvalgos.

Bendrinė kalba – mūsų rūpestis

Konferencijos pertraukos metu turi ką aptarti dr. Rita Miliūnaitė, Lietuvių kalbos instituto doktorantė Dalia Blažinskaitė ir konferencijos viešnia iš Norvegijos prof. Rut Vatvedt Fjeld

Įdomus tolimesniųjų svečių pasirinkimas: dvi skandinavės ir vienas italas.

Tai gal ir nebuvo labai tikslingas pasirinkimas, nors šiaurės kaimynai mums ir tikslingiausi, ir įdomiausi. Skandinavės mūsų konferencijai „atrado“ kolegos estai, su kuriais ryšius esame užmezgę anksčiau. Italijos atvejis labiau atsitiktinis, bet įdomus. Jūsų laikraščio skaitytojams jau pažįstamas Lietuvoje kurį laiką gyvenantis ir gražiai lietuviškai kalbantis Stefanus M. Lanza, išleidęs *Lietuvių-italų kalbų žodyną*, panorą mūsų konferencijoje panagrinti ir palyginti, kaip jo akimis atrodo dabartinė italų ir lietuvių kalbų padėtis. Jo pranešimas kai kuriuos iš mūsų gal net supurtė, bet kartu padėjo įsivaizduoti vieną iš lietuvių bendrinės kalbos raidos galimybių ateityje. Jeigu kam būtų įdomu plačiau apie tai pasiskaityti, siūlau luktėti, kol išeis mūsų skyriuje rengiamo *Kalbos kultūros* žurnalo 79-asis sąsiuvinis, kuriame bus skelbiami pagal šios konferencijos pranešimus parengti straipsniai.

Toli nubėgę ir apskukę ratą jau grįžta

Ką pastebime lygindami save kad ir su skandinavais? Gal tai, dėl ko šiandien labai jaudinamės, skandinavams jau vakardienai, seniai persirgta liga?

Platus klausimas, kurio čia tur-

būt neįmanoma išgildinti. Gal tik priminsiu pirmą įspūdį, kilusį klausantis viešnių iš Švedijos ir Norvegijos pranešimų. Pirmiausia pagalvojau, gal išties Lietuvoje bendrinės kalbos raida, palyginti su Šiaurės kaimynėmis, dar gana lėta (juk ir pati mūsų bendrinė kalba nėra sena). Gal išties iš kaimynių šalių galime spėti, kas mūsų laukia ateityje. Pavyzdžiui, Švedijoje gamtos mokslų disertacijų niekas neberašo švediskai, ir tik dabar rimtai susirūpinta, kaip švedų kalbą gražinti į mokslą. Įstabiausia, kad tie, kurie nubėgo toli į priekį, apskukę ratą jau grįžta atgal, ten, kur mes dabar esame.

Kaip tą vietą įvardytumėte ar apibūdintumėte?

Tai vis dėlto susirūpinimas savo gimtąja kalba ir jos likimu, ypač Europos Sąjungos aplinkoje. Visuose pranešimuose buvo pabrėžta, kad anglų kalbos poveikis daugiau ar mažiau akivaizdus.

Kas darytina, kad integracija į Europos Sąjungą nevirstų išdirpimu?

Įvairiose šalyse suskasta imtis priemonių net aukščiausiu lygmeniu, stengiantis mažinti anglų kalbos įtaką. Be to, oficialiai pripažinti kalbos politikos būtinybę ne vieną šalį skatina ir daugėjantis kitakalbių imigrantų skaičius.

Matyt, tokia žmogaus prigimtis, kad tik pavojaus akivaizdoje jis susimąsto, kas esąs, tik tada mėgina apsisaugoti.

Provincialumo komplekso smaigiami

Tikriausiai sutiksime, kad bendrinės kalbos reikalai labai rūpi visuomenei, karštai reaguojama į tam tikrus kalbi-

Vytauto Didžiojo universiteto doktorantas italas Stefano M. Lanza

ninkų veiksmus, juos vertina visi, kas tik netingi. Tai ne, pavyzdžiui, fizika ar matematika. Šių mokslų problemų visuomenė viešai nesvarsto, gal ir negalėtų. Visi jaučiasi išmanantis kalbą, tad drąsiai reiškia savo nuomonę.

Bendrinės kalbos reikalai – arčiausiai kasdienių kalbinių visuomenės poreikių. Kad visuomenei jie rūpi, galima tik džiaugtis. Blogiau būtų tyla ir abejingumas. Tačiau negalima nematyti ir to, kad tarp visuomenės ir kalbininkų (nors jie – tos pačios visuomenės dalis) tyro nemaža įtampa. Kas ją kelia, kodėl klostosi tokie santykiai – ir tikėjimės panagrinti šioje konferencijoje, kad bendrinės kalbos tvarkybos darba galėtume labiau susieti su visuomenės poreikiais, jos pokyčiais. Taigi rūpėjo ir kalbos politika plačiąja prasme, ir žmonių kalbinės nuostatos, ir bendrinės kalbos normų sklaidos visuomenėje būdai. Pripažįstama, kad pastaroji grandis – bene silpniausia visame bendrinės kalbos tvarkybos darbe: per mažai galvojama, kaip sukurti vientisą ir paveikią bendrinės kalbos normų sklaidos sistemą, kaip tinka-

mai pateikti normas vartotojams, per mažai žinoma, kaip dabartines normas priima patys žmonės.

Iš Jūsų atsakymo atrodo, kad visuomenė labai domisi gimtosios kalbos reikalais – kaip krepšiniu ar futbolu. Visi jaučiasi esą ekspertai. Ir tai būtų puiku, jei iš tiesų taip būtų. Juk, antra vertus, susiduriame ir su abejingumu gimtosios kalbos reikalams. Šio abejingumo apraiškų galima matyti ir vadinamojoje mokslingoje visuomenės dalyje. Tad ar iš tikrųjų jaučiate nuosirdų visuomenės susirūpinimą kalbos reikalais?

Bent dalis visuomenės kalbai tikrai nėra abejinga, kaip ir tam, kas toje kalboje vyksta. Ypač tada, kai kyla akivaizdi grėsmė mūsų kalbos savitumui arba kai žmonėms atrodo, kad kai kurie kalbininkų siūlymai kertasi su pačių žmonių įpročiais. Normalioje visuomenėje taip ir turėtų būti, kad išliktų pusiausvyra tarp savaiminės kalbos raidos ir sąmoningo bendrinės kalbos procesų reguliavimo. Galų gale kalba vis dėlto yra įpročiai, tradicija.

Kartu ir kiekvieno mūsų nuosavybė.

Taip, be abejo. Tačiau neretai susirūpinimas kalbos reikalais baigiasi ten, kur turėtų prasidėti jau nebe šnekos, o konkrečios pastangos – mokyti, tobulinti savo rašytines ir sakytines kalbos įgūdžius. Apskritai, ar neapslopūsios mūsų tautos kalbos kūrybinės galios? Argi nenuveinama lengviausiu – skolinimosi – keliu?

Tad svarbiausias klausimas dabar, man regis, yra toks: ką daryti, kad vertybių krizės kreciame visuomenėje kalba – vienas iš svarbiausių mūsų tautos atramos taškų – nebūtų nustumta į pašalius, o pereitų į naujai besiklostančią vertybių sistemą ir joje užimtų dearamą vietą.

Minėjote šalių sprendimus aukščiausiu lygmeniu... Tačiau, matyt, ne mažiau svarbūs ir veiksmai iš apačios, t. y. pačios visuomenės iniciatyvos. Ką apie tai manote? Juk kol patys vartotojai nesuvoks, kad kalbos reikalų blogėjimas visuomenėje – tai jų pačių tapatumo pažeidimas, tol reikalai bent kiek labiau nepagerės.

Visuomenė labai

nevienalytė. Yra sluoksnis, kuriam tie kalbos reikalai visai nerūpi, kaip ir daug kas kita. Yra šviesuomenė, sąmoningoji kalbos vartotojų dalis, kuriai rūpi bendrinė kalba. Apskritai lietuvių kalba yra daug platesnis dalykas negu bendrinė kalba, nors J. Jablonskio konferencijoje kalbėjome kaip tik apie bendrinę kalbą ir jos tvarkybą. Žmonėms ne visada lengva suprasti, kad į jų asmeninį gyvenimą, privačią kalbos vartoseną niekas nesikiša, niekas nesikiša ir jų kalbos nereguliuoja. Kalbame apie visai valstybei svarbią bendrinę kalbą ir jos vartoseną. Šviesuomenė kai kuriais klausimais galėtų ir aktyviau reikšti savo nuomonę. Ir svarbu, kad mažėtų įtampa tarp tų, kurie kalbą tvarko, ir tų, kurie ją vartoja.

Gal atrodytų nerimtai, bet pasakyčiau taip. Kalbininkų atotrūkį nuo visuomenės iš dalies galima būtų paašikinti gana paprastai. Kalbininkai kadaise gavo į rankas labai patrauklų žaisliuką – kompiuterį – ir nėrė į jį stacia galva. Atsivėrė tiek galimybių kaupti ir sisteminti kalbos duomenis,

Nukelta į 16 p.

Konferencijoje – Lietuvių kalbos instituto direktoriaus pavaduotojas dr. Artūras Judžentis, prof. Rut Vatvedt Fjeld, dr. Danguolė Mikulėnienė, dr. Aloyzas Vidugiris ir dr. Antanas Balašaitis

Vilniaus medicinos draugijos pirmininkė dr. Dalia Triponienė

Atkelta iš 5 p.

kuris našlėms bei neturtingoms moterims teikė įvairią pagalbą. Draugijos iniciatyva Vilniuje atsirado ir Pastero stotis, jos paskirtis buvo kovoti su pasiutlige. J. Frankas Vilniuje padėjo pagrindus ir patologinės anatomijos muziejui. Į Draugijos akiratį pateko ir gydymas mineraliniais vandenimis, taip pat kurortinio gydymo priemonėmis.

Draugijos narių nuostatos įvairių mokslų atžvilgiu buvo labai pažangios. Tuo nereikia stebėtis, nes Medicinos draugijos nariai patys buvo žymūs mokslininkai ir mokslinę veiklą skatino įvairiomis priemonėmis. Palanki aplinka, mokslo vertės suvokimas labai sustiprino Vilniaus tarptautinį autoritetą ir skatino į Vilnių atvykti daug žymių mokslininkų iš kitų kraštų. Jiems dažnai buvo sudaromos palankesnės sąlygos negu kitose šalyse, todėl Vilnius mokslo žmonėms atrodė viliojanti vieta. Vadovaujant J. Frankui, Vilniuje buvo apginta daug medicinos daktaro disertacijų, paskelbta daug reikšmingų medicinos mokslo darbų.

1808 m. J. Frankas Vilniuje atkūrė Labdarių draugiją, kuri, siekdama filantropinių tikslų, vykdė ir plačią socialinių veiksmų programą, ne

Tarnystė mokslui ir gimtajam kraštui

Liudvigu van Bethovenu. 1798 m. dainavo J. Haidno oratorijos *Pasaulio sukūrimas* premjeroje, kurioje dirigavo autorius. Vilniuje K. Džerhardi dainavo labdaringuose koncertuose ir operų spektakliuose, 1809 m. dainavo ir oratorijos *Pasaulio sukūrimas* premjeroje.

Be knygos ir mokslo draugija neįsivaizdavo savo veiklos

Vilniaus medicinos draugijos pirmininkė dr. D. Triponienė priminė ir dar vieną ypatingos reikšmės faktą: po sukilimo numalšinimo 1832 m. carui Nikolajui I uždarius Vilniaus universitetą, o 1842 m. – ir Imperatoriškąją Vilniaus medicinos chirurgijos akademiją, Vilniaus medicinos draugija liko vienintelis Lietuvoje medicinos ir veterinarijos mokslo centras, gydytojų edukacinė institucija ir toliau tęsė pradėtus darbus. Draugija turėjo didelę biblioteką, dalį knygų perėmė iš uždarytojo Vilniaus universiteto, susirašinėjo su žymiausiomis Lenkijos, Vokietijos, Rusijos, JAV bibliotekomis, o XIX a. pabaigoje turėjo sukaupusi per 17 tūkst. knygų, 272 rankraščius. Tarp jų paminėsime taip pat draugijos iniciatoriaus ir steigėjo J. Franko *Atsiminimus*. (Beje, jo *Atsiminimus apie Vilnių* galime skaityti ir lietuviškai, 2001 m. išleistas *Minties* leidyklos.) Draugija be knygos neįsivaizdavo mokslo, o be mokslo – ir savo veiklos.

Taigi visiškai suprantama, kodėl būtent Vilniaus universiteto biblio-

Ph. Dr. Ramūnas Kondrotas skaito pranešimą

būti. Juk apie Vilniaus medicinos draugijos įkūrėjo prof. J. Franko ir jo žmonos K. Džerhardi asmenybes virte virė labai intensyvus meninis ir kultūrinis gyvenimas. Frankų namai Vilniuje – tai reikšmingiausių koncertų, žymiausių Vilnių aplankančių vokalistų ir muzikantų, menininkų bendravimo vieta, tos aukštuomenės, mokslo ir meno žmonių susibūrimų vieta, be kurios neįmanoma įsivaizduoti XIX a. pradžios meninio ir intelektualinio Vilniaus gyvenimo.

Panašią nuotaiką jubiliejinio iškilmingo posėdžio dalyviams kūrė kamerinis ansamblis *Vilniaus arsenalas*. Būtų neteisinga nepaminėti ir Šv. Jonų bažnyčioje laikytų šv. Mišių, skirtų prisiminti mirusius Vilniaus medicinos draugijos narius; jų metu skambėjo Gedimino Kvicklio vargonais atliekami muzikiniai kūriniai ir *Kanklelių* ansamblio giesmės.

Pažymėsime, kad į Vilniaus medicinos draugijos 200 metų sukakties iškilmingą posėdį buvo pakviesti mokslininkai tų tautų, kurių atstovai buvo draugijos steigėjai arba jos veiklos tęsėjai. Tai Paryžiaus ligoninės Otel Dje atašė konsultantas, Pjero ir Marijos Kiuri (Curie) universiteto preventinės medicinos tarnybos direktorius Kristianas Renjė (Christian Rénier), Torunės universiteto chirurgijos profesorius Zygmundas Mackevičius iš Bydgoščio, Lenkijos, o iš JAV atvyko Ph. Dr. R. Kondrotas, kuris tyrinėja Vilniaus medicinos draugijos istoriją ir Harvardo universitete apgynė disertaciją apie J. Franką. Išvardytieji svečiai iškilmingame posėdyje perskaitė pranešimus. Prof. Z. Mackevičius kalbėjo (beje, lietuviškai) apie pirmąjį Vilniaus medicinos draugijos pirmininką prof. Andrių Sniadeckį, R. Kondrotas labai įdomiame pranešime aptarė Vilniaus medicinos draugijos įkūrimo aplinkybes, genezę ir jos pasaulinį kontekstą, atskleidė ir šios Draugijos kūrėjo prof. J. Franko bei jo tėvo J. P. Franko asmenybių reikšmę mūsų krašto medicinos mokslo raidai.

Pagerbimas

Vilniaus medicinos draugiją jubiliejaus proga pasveikino Varšuvos medicinos draugijos prezidentas prof. habil. dr. Ježis Jurkevičius (Jerzy Jurkiewicz), Neurochirurgijos kli-

Draugijos jubiliejui skirtas leidinys

bartinę draugijos veiklą kalbėjo jos pirmininkė dr. D. Triponienė.

Kasmetinę premiją, diplomą ir premiją už geriausią metų darbą, įdiegtą į praktiką, gavo gyd. Regina Mekienė ir doc. Rima Ruzgienė. Jos apdovanotos už darbą *Fitoterapija akušerijoje ir ginekologijoje*, kuris jau pasirodė ir knygelės pavidalu.

Vilniaus medicinos draugijos garbės nario diplomai įteikti žinomiems Vilniaus medikams: dr. Algimantui Blažiui, profesoriams Kaziiui Ambrozaičiui, Algimantui Marcinkevičiui, Vytautui Sirvydžiui, J. Leliui, I. Balčiūnienei, A. Petrauskui, Vytautui Triponiui, Alvydui Ambrozaičiui, Algimantui Raugalei, V. Kučinskui, P. Šimuliui, doc. Petriui Kačinskui ir gyd. Č. Kunevičiui.

Apdovanota Šv. Kristoforo statulėle

1823 m., jau visiems laikams išvykdamas iš Lietuvos, J. Frankas rašė, kad niekada nesigailėjo savo gražiausius gyvenimo metus praleidęs šiame vaishingame krašte. Savo ruožtu ir Vilnius nepamiršo J. Franko: Didžiosios g. pastato Nr. 22, kur dabar įsikūręs Higienos institutas, kiemelyje yra paminklas J. Frankui. Senamiestyje yra Labdarių gatvė, kuri mums primena ir J. Franko atkurto ir puoselėtos Labdarių draugijos veiklą.

Pabaigoje pasakysime, kad Vilniaus medicinos draugija už tradicijų puoselėjimą apdovanota aukščiausiu Vilniaus miesto apdovanojimu – Šv. Kristoforo statulėle. Ją gruodžio 16 d. Vilniaus rotušėje Draugijos pirmininkei dr. D. Triponienei įteikė Vilniaus meras Artūras Zuokas.

Gediminas Zemlickas

Svečiai ir vilniečiai jubiliejiniame Vilniaus medicinos draugijos posėdyje

vien kovojo su valkatavimu, bet ir rūpinosi duoti žmonėms darbo, globėjo vaikus, senelius bei likusius be pragyvenimo šaltinio žmones, slaugė ligonius. Labdarių draugijoje veikė ir medicinos sekcija.

Vargu ar to meto Europoje rastume miestą, kur labiau negu Vilniuje būtų šelpiami vargšai, našlaičiai, našlės ir be pragyvenimo šaltinio likusios moterys. Tai vis garsiosios Frankų šeimos ir jų sekėjų iniciatyvų rezultatai. Beje, būtų labai neteisinga, jei nepamintume Jozefo Franko žmonos Kristinos Džerhardi (Christine Gerhardt, apie 1780–1819 a. I pusė) indėlio į kultūrinę ir labdaros veiklą. Tai buvo garsi dainininkė, sopranas; vokalo meno paslapčių sėmėsi mokydama sienuose. Koncertavo su Jozefu Haidnu,

Vilniaus medicinos draugija tarptautiniame kontekste

Po parodos atidarymo iškilmingas posėdis, skirtas Vilniaus medicinos draugijos 200 metų jubiliejui, pradėtas muzika – kitaip ir negalėjo

Vilniaus ir Varšuvos medicinos draugijų prezidentai: dr. Dalia Triponienė ir prof. Ježis Jurkevičius

Atkelta iš 1 p.

balandžio mėnesio. Nesinorėjo apsiboti įprasta tokia proga konferencija, keliais pagyrimo raštais ir vaišėmis.

2005 m. gegužės 11 d. savo muziejaus steigimo sukaktį pagerbėme Lietuvos banko išleista progine 50 Lt sidabro moneta, skirta Lietuvos nacionalinio muziejaus 150-mečiui. Muziejams proginių monetų išleidiama retai, numizmatikos kolekcininkai tą žino, todėl jau tą pačią dieną monetas buvo išpirktos.

Taip pat išleidome pašto ženklų lapą, skirtą šiai sukakčiai. Baigiamo rengti pirmą būsimo serijos *Lituanistika užsienio šalių saugyklose* knygą, skirtą istorinio paveldo fiksavimui užsienio šalių saugyklose. Vienas serijos tomelis bus skirtas ir Senienų muziejui. Atidarėme Senienų muziejaus istorijai skirtą ekspoziciją. Tai pirmą tokia muziejaus istorijai skirta ekspozicija Lietuvoje. Jubiliejinį metų pabaigai skiriame balandžio 26–28 d., beje, pirmą kartą Lietuvoje, rengiamą tarptautinę numizmatikos konferenciją. Kalbėsime apie numizmatikos rinkinių istoriją, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatiką. Juk valstybė – tai ir pinigai. Atvyks žinomi Lenkijos, Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos, Estijos ir Latvijos numizmatikai. Tikime, kad tai sutvirtins ir pagalbinių istorijos mokslų pozicijas, kurios Lietuvoje labai silpnos. Tam skirtas vienintelis mūsų muziejaus leidžiamas metraštis *Numizmatika*. Atskirą jo tomelį

Apie šaknis ir pošaknij

Gedimino Žemlėko nuotraukos

Ažuolas – lietuviškumo ir stiprybės simbolis

jos valstybinė V. Lenino biblioteka.

Antrą kartą Senienų muziejaus rinkinių dalis buvo išvežta 1915 m.,

kaizerinės Vokietijos kariuomenei artėjant prie Lietuvos. Toliau Rusijoje vyko revoliucija ir pilietinis karas. Kuriantis Lietuvos ir Lenkijos valstybėms, Lenkija dėjo pastangas, kad Senienų muziejaus eksponatai būtų perduoti jiems: bet buvo atsakyta, kad tai lietuviška medžiaga, o Lietuvai buvo atsakyta, kad rinkiniai išvežti iš Vilniaus... Taip tie vertingiausi eksponatai iš buvusio N. Rumiancevo muziejaus buvo išdalyti kitiems Rusijos muziejams.

1922 m. nepavykus atkurti Senienų muziejaus, likusi jo rinkinių dalis iki Antrojo pasaulinio karo buvo saugoma Uni-

versitete. Kultūros istorikui, muziejininkui Vincui Žilėnui (1907–1982 m.) pavyko atkurti Senienų muziejaus struktūrą Lietuvos mokslų akademijoje. 1941 m. Vilniaus muziejinis rinkinys perdavus Lietuvos MA, buvo įkurti du muziejai: Etnografijos ir Istorijos. 1952 m. šie du muziejai buvo perduoti Kultūros ministerijai ir sujungti į Istorijos ir etnografijos muziejų.

Mirus Josifui Stalinui, politinio atšilimo metais ieškant lituanistikos, labai vaisingai pasireiškė Vilniaus universiteto bibliotekos tuometinis direktorius šviesaus atminimo profesorius Levas Vladimirovas. Jis dėjo daug pastangų, kad iš įvairių Tarybų Sąjungos bibliotekų būtų sugrąžintos po 1831 m. sukilimo iš uždarytojo Vilniaus universiteto išvežtos knygos. Susirūpinta ir Senienų muziejaus eksponatais.

Šis tas iš Senienų muziejaus vertybių Lietuvai buvo grąžinta?

Taip, žinomas archeologas Adolfas Tautavičius, sudėjęs grąžinamus eksponatus į Mokslų akademijos sunkvežimį, pagabeno juos į V. Žilėno vadovautą (1952–1973 m.) Is-

torijos ir etnografijos muziejų. V. Žilėnui vėliau pavyko per keletą kartų grąžinti į muziejų dar dalį kolekcijos.

Kuo šie atvejai mums ypatingi?

Tuo, kad mūsų muziejus buvo pripažintas Senienų muziejaus paveldėtoju, kad buvo pripažintas veiklos tęstinumas ir pradėta grąžinti išvežtus eksponatus. Tai vėl unikalus mūsų kultūros atvejis. Tuo mums ir svarbus šis 150-ies metų jubiliejus. Iškart noriu paprieštarauti arogantiškiems, kurie nemato perimamumo. O kaip gi tada su LDK istorija?

Katalogas – tai daugiausia, apie ką galime svajoti?

Šiuo metu – taip. Rengiamo Senienų muziejaus katalogo pozicijų daugėja. Turime įvairių projektų. Pavyzdžiui, 2003 m., minint Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo 750-ąsias metines, Nacionaliniame muziejuje buvo surengta reikšminga paroda, susijusi su mūsų valstybingumo ankstyvaisiais etapais. Eksponuoti ir iš Senienų muziejaus išvežti eksponatai.

Savy pajusti tas šaknis

Kas darytina šiandien, kad mūsų tautos šaknys būtų gyvybingos, tvirtos,

Jei šaknys tvirtos, tai ir sužeistas ažuolas gyvuoja

sveikos? Pagaliau ar ne į tai nukreipta muziejinė veikla, kuriai Jūs paskyrėte ne vieną savo gyvenimo dešimtmetį?

Būtų džiugu, kad visi suvoktų tų šaknų reikalingumą ir svarbą. Per labai nepalankius istorinius laikus tas šaknis sugebėta auginti ir puoselėti. Žinoma, mums sunku lygintis su Vokietija, nors ten taip pat XX a. nuaidėjo du Pasauliniai karai, arba su tokia galinčia kolonijine valstybe kaip Didžioji Britanija – tose šalyse savo istorijos, savos kultūros fiksavimas buvo dirbamas labai profesionaliai, formuojamos lyginamosios kitų šalių kultūrų kolekcijos. XIX a. – pirmųjų viešų muziejų kūrimosi laikas. Mes turėjome vieną tokį – Senienų muziejų Vilniuje. Tuo metu gimė ir nacionalinio išsivadavimo sąjūdis; jis XX a. pradžioje jau tapo jėga. 1907 m. įkurta Lietuvių mokslo draugija, kurios muziejiniai rinkiniai taip pat svarbūs mūsų muziejaus istoriniams pamatams.

Į tą greičiau tekėti pradėjusį laiką suskubo ir Lietuvos šviesuoliai, kurių dėka juk ir buvo pradėti kaupti pirmieji muziejiniai rinkiniai.

Senienų muziejaus Vilniuje kūrėjai, pagaliau Lietuvių mokslo draugijos narių inteligentų tebuvo saujelė, o kiek daug sugebėjo sukaupti. Senienų muziejuje, Lietuvių mokslo draugijoje sukaupti muziejiniai rinkiniai nebuvo kuo nors išsiskiriantys, bet juos ir šiandien vertiname. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas paveldėjo rankraštyną, kuris mūsų tyrinėtojams ir šiandien yra aukso vertės.

Deja, nebuvo daug tokių inteligentų, kaip Pelikšas Bugailiškis ir tokių fotografų kaip Balys Buračas, kuris pats nusifotografavo prie kryžių, jau tada, XX a. pradžioje rodydamas, kad tie kryžiai – tai Lietuvos ste-

buklas, deja, jau nykstantis, griūvantis.

Prisimindami pavienius to į nebūtį nueinančio senajo gyvenimo momentų fiksuotojus, tokius kaip B. Buračas, arba muziejinių rinkinių kaupėjus, kaip P. Bugailiškis, tikriausiai neturėtume pamiršti ir tarp šviesuolių inteligentų jau vyrojusiu nuotaukų: jie jau tė vis greityn išsibėgėję laiko ratą ir suvokė, kad to laiko sugrąžinti neįmanoma. Todėl iš Pasvalio kilęs dailininkas Antanas Jaroševičius dar 1912 m. išleido savo pieštų lietuviškų kryžių albumą „Lietuvos kryžiai“. Maždaug tuo pačiu metu po Žemaitiją su fotoaparatu pėdino vasaros atostogų grįžęs Peterburgo universiteto studentas Ignas Končius, būsiamasis fizikas, etnologas, kryžių ir koplytelių fiksuotojas, kruopštus statistikas ir fotografas, kurį tuo užsiimti skatino Peterburgo universiteto profesorius Eduardas Volteris. Noriu pasakyti, kad kažkoku stebėtinu būdu lietuvių inteligentija jau suvokė, kaip svarbu atsigręžti į tautos šaknis, fiksuoti ir tyrinėti tas vertybes, per kurias labiausiai pasireiškia tautos savitumas.

Lietuvių nacionalinio judėjimo banga iškėlė daug šviesių asmenybių, kurios saugojo paveldą ir jį fiksavo. Priminėte I. Končių, kuris tuo metu dar buvo studentas, bet jau suvokė, kaip svarbu tuos žemaitiškų kryžius fiksuoti, aprašinėti. Arba minėtasis P. Bugailiškis. 1915 m. jis rašo: *Mea culpa, mea maxima culpa...* Ir toliau savo rašinyje atgailauja, kad buvo labai nesuipratęs, nes prieš karą ir karo pradžioje nesuvokęs, jog iš Lietuvos išvežamos didelės kultūros vertybės, o kitas vertybes, kurios gali kalbėti apie Lietuvos istoriją, niokoja laikas... Ir tą kaltę jaučia jis, dar visai jaunas žmogus, sielvaraudamas dėl žuvančių krašto paminklų.

Kai prisimeni pirmuosius mūsų šviesuolius, jų nuostatas, labai liūdnai atrodo kai kurių šiandienos inteligentų, net kai kurių istorikų nesuivokimas. Dažnai tuščia retorika, prisodrinta tarptautinių žodžių, atstoja žinojimą. O be žinojimo nėra ir savi-vokos.

Bijau, kad jei žmogus tų šaknų neįaučia savyje, tai nepajus ir tautoje.

Tų šaknų neturėjimą aš aiškinu paprastai: šeima, studijų aplinka. Daug studentų baigia studijas taip ir neaplanę muziejų, neskaitę savo tautos istorijos knygų. Kaip tada galima išugdyti inteligentą, kalbėti apie šaknis? Inteligencija tarsi Šagrenės oda. Tą suvoki išgirdęs garsų „mes intelektualai“.

Be pamatų esi niekas

Užsiminėte apie studijų aplinką. Gal ištis nėra daug tokių asmenybių kaip E. Volteris, kuris juk ne vieną I. Končių atvedė prie gilaus tautodailės reikšmės suvokimo. Nors I. Končius, kaip sakytą, buvo fizikas. Turėdami nepalyginamai prastesnes sąlygas savišvietai, mūsų pirmieji inteligentai pasižymėjo stiprių tautiniu nugarkauliu. Tačiau mums tai jau tarsi nebėra vertybė.

Didelė mūsų bėda – pamatinių vertybių nesuvokimas ir net jų neigimas. Suprantu, kad gyvenimas margas, mes tampame nedidelis pasaulio dalimi – nebesame uždaryti. Tačiau baimė būti lietuviu ir padoriu žmogumi tampa apgailėtina kasdienybe. Visų intelektualų kosmopolitų šaknys savojoje tautoje. Kaip gali suvokti kitų tautų kultūrą, nesuvokdamas savosios? Suvokdamas savos tautos is-

Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė

skirsime būsimo konferencijos medžiagai publikuoti. Numizmatikos rinkiniai sudarė ženklų Senienų muziejaus kolekcijos dalį. Praktiškai visi tie rinkiniai mums buvo pražuvę.

Pražuvę mums, bet kitų šalių muzejuose jie egzistuoja?

Egzistuoja, jaunimas atseka kolekcijos pėdsakus. Pamažu artėjame prie galimybės išleisti Senienų muziejaus katalogą.

Kas sutrukdė tokį katalogą išleisti šios sukakties proga?

Nors turime surinkę daug medžiagos, taip pat ir žinių, kas kur saugoma, bet yra dar nemažai spragų. Senienų muziejaus rinkinių dalis du kartus buvo išvežta iš Vilniaus. Po 1863 m. sukilimo, peržiūrėjus ekspoziciją, dalis rinkinių 1868 m. buvo išvežti į 1861 m. įsteigtą N. Rumiancevo muziejų Maskvoje. Grafas Nikolajus Rumiancevas (1754–1826 m.) garsėjo kaip tikras Rusijos patriotas, vienuose savo rūmų įkurdinęs didžiulį muziejų. Šioje srityje darbavosi ir jo žmona. Rumiancevo muziejuje jo knygų rinkinių pagrindu 1925 m. buvo įkurta Rusi-

toriją, supranti kitų tautų istorijos vingius.

Kiek suprantu, Jus labai žeidžia tam tikras kai kurių mūsų tautiečių nesuitupėjimas, kolegų istorikų nesugebėjimas rasti save Lietuvos istorijoje.

Esama ir tam tikro nesuskalbėjimo. Kai studijavau, būsimieji istorikai išklaudydavo logikos, psichologijos, filosofijos istorijos kursus. Pamenu, logikos kurso dėstytoji aiškinant nesuskalbėjimo problematiką, nuoširdžiai galvojau: kaip galima nesuskalbėti?.. Prabėgus daugeliui metų, matau, kad nesuskalbėjimas yra didžiulė problema. Tiesa, dažnai ir formali: susikalbėti trukdo interesai, žmogiškojo padarumo ir kultūros stoka. Gyvenime mums trūksta ramybės, todėl dirbame neapgalvoję proceso. Akademinei visuomenė prisiminė akademišką Vladimira Toporovą, gilų mokslininką indoeuropeistą ir balistiką, kuris mirė praėjusių metų

ir t. t. Bet kas neleidžia pastaruosius penkiolika metų gražiai aprėpti tyrimais visą mūsų istorijos lauką?

Save studijuoti jau nebeaktualu

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje pristatant skaitmeninamų senųjų muzikinių rankraščių projektą kompozitorius Giedrius Kuprevičius džiaugėsi rimtu, solidžiu darbu ir tuo, kad jame nėra postmodernistinio šou elementų. Profesorius apgailestavo,

kad postmodernistinių vėjų nešami atsisakome pamatinių vertybių, šaknų, tęstinumo ir tradicijos. Atsisako ne vien miesčionys, bet ir inteligentai, intelektualai. Vadinasi, nebereikia viso to, dėl ko sielojosi amžinąjį atilsį akad. V. Toporovas, o XX a. pradžioje – jaunasis P. Bugailiškis.

Postmodernizmo vėjuose, nuo kurių pavargo inteligentiškasis G. Kuprevičius, visi tarsi nusigrėžė nuo etninės kultūros, apskritai, lie-

tūros studijų sąskaita. Muziejuje pagal išgales leidžiame metraščių *Etnografija*, kur skelbiama materialinės kultūros tyrinėjimų medžiaga mokslui. Tai vienintelis toks leidinys šalyje, nes visa jaunoji karta postmodernizmo vėjų nunešta į sociumo tyrinėjimus.

Kaip Jūs apibūdintumėte etninę kultūrą?

Tai tikrai ne tik šiaudinės skrybėlės, klumpės ir folkloriniai ansambliai. Materialinės kultūros tyrinėjimai postmoderno smiltynų palaidoti. Tenka grįžti prie jų. Muziejus šiais metais pradeda išsamias Liaudies meno tyrinėjimų publikacijas, padėsiančias pristatyti savo darbus kitų tautų analogiškų tyrinėjimų kontekste.

Gyvename nesusišnekėjimo laikais

Šiame pokalbyje mes tarsi pasirenkame šiek tiek kritišką nuostatą. Tai labai gerai, nes kritiškas žvilgsnis greičiau varinėja kraują. Kita vertus, jeigu jau atsідūrėme ant kritinės bangos keteros, tai į ką nukreipsime savo kritikos patosą? Į save pačius?

materialiojo paveldo tyrinėjimų padėtis tokia. Kaip ir kito muziejuje saugomo paveldo.

Su įdomumu Pirmajame Lietuvos istorikų suvažiavime, apie kurį rašėte, stebėjau ateinančią jaunąją istorikų kartą. Išgirdau kalbant ir apie muziejus. Iš to, kas buvo pasakyta, akivaizdu, kad jiems nepažįstami Lietuvos muziejai, iki galo nesuvokiama muziejaus esmė. Kaip polifunkcinis kultūrinis darinys gali gyvuoti muziejus, kuris nesaugo rinkinių. Tačiau jeigu rinkinių turima – tada būtina specializacija, norint rinkinius išsaugoti ir tinkamai ištyrinėti. Kai bus tokių tyrinėjimų, geriau pradėsime susivokti ir savo šaknyse. Esu tikra, kad mes visi prie tų šaknų dar sugrįšime ir XIX a. pabaiga-XX a. pradžia pasikartos mums gražiausiomis spalvomis: susivoksime, kad esame labai sena ir savita Europos tauta. Vykstant visuomeninėms pertvaroms, mes įkrentame į duobę, bet iš jos dar pakilsime ir išeisime į lygų lauką.

Kad neliktų vien tik griuvėsiai

Pažinimo, savivokos kelyje, matyt, reikalingos ir tos duobės, kaip kad Jūs įvardijote. Ateina jaunoji karta, į daugelį vertybių žvelgianti savo akimis. Vyksta ne tik kartų, bet ir mokslinių paradigmu lūžiai, pokyčiai, todėl vyresnioji karta nebesuvokia, ko nori jaunimas, o jaunimui nuobodu klausytis vyresniųjų niurzgėjimo. Štai jaunieji istorikai jau bodisi aušrininkais, net daktaro Jono Basanavičiaus išvalgomis. Kai kas suabejoja J. Basanavičiaus vieta Lietuvos istorijoje, moksle ir kultūroje. Gal nėra blogiausias atvejis, kad atsiduriame paradigmu kitimo laike? Svarbu, kad tokiuose procesuose atradimų būtų daugiau negu praradimų.

Taip, sutinku. Tačiau turi būti pažinimo taša. Tik atsiribodami nuo pirmtakų ir juos suniekindami niekada nieko nesukursime. Ir į aušrininkus nereikėtų žvelgti iš aukšto, nes aušrininkai buvo savo meto viršūknės. Buvo įdomu skaityti jaunos istorikės knygelę apie Joną Basana-

Muziejaus ekspozicijos dalis – XIX a. žvejybinis luotas iš Rytų Lietuvos

vičių. Bet tik tiek, perversmo manijje ta knygelė nepadarė. Daugiau pagilinęs jaunas žmogus antros tokios knygelės, manau, jau neparašytų, nes tiesiog suvoktų kokio gražaus modernėjimo būta tarpukario Lietuvoje... Taigi eita į priekį, ir atspirties taškas – ne XX a. pradžioje.

Labai būdinga lietuvių savybė: bet kokį naują darbą pradėti nuo pamatų klabinimo, griovimo.

O kai įpusėja, pamato, kad nieko daugiau ir nėra, tik griuvėsiai. Matau, kad auga išsilavinusi jaunoji karta, turime ir puikių vidurinės kartos tyrinėtojų, bet jei nebus perimamumo, susikalbėjimo, pagarbos tradicijai ir vienas kitam, tai visada liksime tauta be brandos. Su koku pavydu žvelgiame į Vakarų Europos kraštus... Karta iš kartos kuriančius, perimančius vyresniųjų išmintį.

Užtenka pasisukti kad ir į priešingą pusę: kokios aukštos muziejų kultūros šalis yra Rusija, kokie ten menotyrininkai, restauruotojai ar net ekskursijų vadovai. Mums gali būti puikus pavyzdys, kaip profesionaliai dirbti savo darbą.

Yra iš ko pasimokyti ir Rytuose, ir Vakaruose, jei tai profesionalai, įsimylėję savo darbą, savo krašto kultūrą. Štai to būtų galima palinkėti visiems.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

gruodžio 5-ąją. Man su juo teko susipažinti, ieškant lituanistikos Rusijos muziejuose. Mūsų paskutinis pasikalbėjimas telefonu vyko prieš gerus pusę metų. Mokslininkas ir taktart apgailestavo, kad nė vienas Lietuvos istorijos studentas nenukreipiamas tyrinėti į Novgorodą, kur randamose rašto tošyse kalbama apie Lietuvą.

Sovietmečiu buvo galima teisingai, kad tyrinėjimų tematika nustatyta iš aukščia, mums kažko neleidžia

tuvių materialinės kultūros tyrinėjimų.

Dėl LR Švietimo ir mokslo ministerijos gražios iniciatyvos buvo vertinama Etnologijos krypties studijų kokybė. Nustebome, kad Vilniaus universitete etninės kultūros studijos egzistuoja, bet ten taip vadinamos orientalistikos studijos. Nesakau, kad nereikia studijuoti kinų ar arabų kalbų – reikia, jei tokias studijas galime sau leisti. Tačiau negalima to daryti lietuvių etninės kul-

Prie Senienų muziejaus ekspozatų

Būtinai ir į save pačius, nes labai norisi kai kuriuos darbus paskatinti, pradėtus užbaigti. Kodėl pradėjau kalbą apie liaudies meno suvestinius katalogus? Dabar yra galimybė turimą medžiagą ir vizualiai kokybiškai perteikti su mokslui tinkama informacija. Juk vis dar žavimės tuo, ką apie lietuvių liaudies meną XX a. pradžioje pasakė Jurgis Baltrušaitis.

Arba Mikalojus Konstantinas Čiurlionis.

Tikrai taip. Bet etninės kultūros

Muziejaus direktorė Birutė Kulnytė žurnalistus supažindina su egiptologijos ekspozitais

Birutė Kulnytė su Muziejaus darbuotojais

Retokai nutinka, kad mūsų istorikų knygos būtų verčiamos į kitas kalbas, o jų pasitiktuvių vyktų užsienio ambasadoje. Toks malonus atvejis įvyko 2005 m. gruodžio 23 d. Ukrainos ambasadoje, kur buvo pristatyta ukrainiečių kalba išėjusi dr. Aldonos Pajedaitės-Vasiliauskienės knyga *Antrojo Lietuvos Statuto nuorašai kirilica (paleografija, chronologija, diplomatika)*¹. Knyga išleista lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio bei Pirmojo Lietuvos Statuto 475 metų jubilėjaus proga.

Tai keturioliktoji autorės knyga, ir žinant, kad pirmoji² pasirodė 1992 m., tiktų pripažinti, kad tokio tempo ir darbštumo pavyzdžių turi nedaug.

Pristatydami ukrainiečių kalba išleistą autorės knygą pažymėsime, kad tai pirmą jos į užsienio kalbą išversta knygą. Veikiausiai ne paskutinė – to A. Vasiliauskienės ir palinkėsime. Beje, iš trylikos iki šiol pasirodžiusių knygų daugiausia skirta katalikiškajai bažnytinei tematikai ir žymiesiems Bažnyčios veikėjams – kunigams prof. Antanui Liuimai SJ, dr. monsinjorui Jonui Juodeliui, arkivyskupui prof. Mečislavui Reiniui, vyskupui Juozui Žemaičiui MIC, dr. prelatui Juozui Prunskui, monsinjorui Klemensui Gutauskui, Petriui Perkumui, religinio egzistencializmo atstovui filosofui dr. Juozui Girmiui ir kitiems. Išimtį sudaro nebent diplomatai Stasiui Antanui Bačkiui ir prof. Pranui Dovydaičiui ir prof. Justinui Pikūniui skirtos knygos.

Taigi prie katalikiškosios tematikos A. Vasiliauskienės knygų ir dau-

Ukrainietišškai prabilo lietuviškos istorikės knyga

Ukrainos ambasadoje kalba Ukrainos užsienio reikalų ministras Borisas Tarasiukas, dešinėje – knygos autorė, šalia jos – Ukrainos ambasadorius Lietuvoje Borisas Klimčiukas

mojo Lietuvos Statuto (1529 m.) akademinio leidinio trys knygos. Pirmųjų dviejų autoriai – Stanislovas Lazutka ir Edvardas Gudavičius (1983 ir 1985 m.). Tarp trečiosios knygos³ rengėjų ir bendraautorė randame ir A. Vasiliauskienės pavardę. Pradėjus Antrojo Lietuvos Statuto (toliau – ALS) tyrinėjimų darbus, A. Vasiliauskienė, kaip darbščiai ir perspektyviai jauna darbuotoja, grupės vadovas prof. S. Lazutka sudarė sąlygas padirbėti Leningrado (dabar – Sankt Peterburgo), Maskvos, Lenkijos, Ukrainos archyvuose,

siteto atvyko prof. kunigas Antanas Liuima SJ. Susitikimas su juo A. Vasiliauskienės, kaip istorikės tyrinėjimų kelią pasuko visai kita vaga. Kun. A. Liuima pasakė tėviškus žodžius: „Matai, prie Lietuvos Statuto tyrinėjimų tu dar galėsi grįžti ir vėliau, Statutai nepabėgs! O šiandien svarbu imtis Lietuvos katalikų bažnyčios istorijos tyrinėjimo; tų darbų, kurių niekaip negalima atidėlioti, kol dar yra gyvi tų įvykių dalyviai ir liudininkai...“

Tai, kas glūdėjo giliai pačios A. Vasiliauskienės širdyje – krikščioniškos nuostatos, pažiūros, žmogaus priedermių sau, artimiesiems ir visiems žmonėms supratimas – visa tai po kun. A. Liuimos SJ žodžių dabar įgavo visai kitą ir, ko gero, lemtiną prasmę. A. Vasiliauskienė nuo 1992 m. ėmė tyrinėti Lietuvių katalikiškąjį intelektualinį sąjūdį ir svarbiausias jį vienijančios institucijos – Lietuvių katalikų mokslo akademijos istoriją ir jos žymiausių narių veiklą. Nuo 1992 m. A. Vasiliauskienė yra šios Akademijos Istorijos

sekcijos pirmininkė. Katalikų intelektualinio sąjūdžio tyrinėjimui skirta daugiau kaip pusšimtis A. Vasiliauskienės straipsnių Lietuvos ir Ukrainos moksliniuose leidiniuose bei dešimteriopai tiek populiarių, šviečiaamojo pobūdžio straipsnių periodinėje spaudoje.

Katalikiškosios tematikos tyrinėjimams skirtus pranešimus istorikė

skaitė įvairiose konferencijose: Lietuvoje, Latvijoje, Vokietijoje, JAV, Ukrainoje. Nieko nuostabaus, kad A. Vasiliauskienė pavyko užmegzti daug ryšių su Ukrainos istorikais, nes kone kasmet ji dalyvauja įvairiose tos šalies istorikų konferencijose: Lvove (1997 ir 2003 m.), Odesoje (1999 m.), Černivcuose (2000 m.), Drogovičiuose (2000 m.), Krechive, Dobromile (2003 m.), Vladimire-Volynske (2003 m.), Donecke (2005) ir kitose. 2000 m. A. Vasiliauskienė buvo išrinkta jos pačios iniciatyva organizuotos Lietuvių-ukrainiečių istorikų asociacijos prezidentė.

Prie ALS dr. A. Vasiliauskienė sugrįžo paprašyta Ukrainos istorikų, nes lietuvių tyrinėtojai buvo pasiūlyta parengti Antrojo Lietuvos Statuto nuorašams kirilica skirtą knygą, kurią ukrainiečių kalba apsiėmė išleisti Lvovo nacionalinis Ivano Franko universitetas. Monografijos išleidimą finansavo Lvovo vienuoliai bazilijonai, kurių istorijos (t. y. Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino) tyrinėjimus A. Vasiliauskienė atgaivino ne tik Lietuvoje, bet ir Ukrainoje. Studiją autorė parengė remdamasi savo sukaupta tyrinėjimų medžiaga ir 1990 m. apginta disertacija. Tai pirmą tokio pobūdžio knygą, skirtą vienai ALS nuorašų kalbinei grupei (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kanceliarijos kalba) tirti chronologiniu, paleografiniu ir diplomatikos požiūriu. Knygos pratarmėje autorė išreiškė viltį, kad šis darbas bus paskata tyrinėti ir kitus ALS nuorašus lenkų ir lotynų kalbomis. Tų nuorašų žinoma apie 40, iš jų 8 parašyti LDK kanceliarije kalba (kirilica). Štai 7 iš jų A. Vasiliauskienė lygina ir tyrinėja.

Dr. Aldoną Vasiliauskienę, jau turinčią žemaitiškąją pasą, sveikina žemaičiai – Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius Vytautas Rutkauskas (dešinėje); sėdi – renginio vedėjas Ukrainos ambasados patarėjas Grigorijus Niečeporenko

Sugrupavusi tiriamuosius nuorašus pagal įvairius požymius, autorė pateikia ir savo sudarytas šešias lenteles (bendra charakteristika, lapų, lankų, skyrių ir straipsnių numeracija, nuorašų matmenys, nuorašų rašymo charakteristika, vandenženkliai, registro ir teksto išsidėstymas). Monografijoje yra ir nuorašų vandenženklių pavyzdžių. Tai vertinga priemonė ir studentams.

Iš Ukrainos užsienio reikalų ministro rankų

Pristatant dr. A. Vasiliauskienės knygą, autorę pasveikino Ukrainos užsienio reikalų ministras Borisas Tarasiukas (Boris Tarasiuk), su darbo vizitu gruodžio 23 d. lankęs Lietuvoje. Ministras pažymėjo labai svarbų Lietuvos vaidmenį Ukrainai siekiant narystės Europos Sąjungoje ir NATO, išskyrė Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus ir Lietuvos Respublikos Seimo vaidmenį šių ryšių plėtotei.

Ministras taip pat pažymėjo, kad Ukrainoje gerai žinoma dr. A. Vasiliauskienės aktyvi veikla istorijos mokslo baruose. Pastarasis istorikės darbas, skirtas ALS tyrinėjimams, teikia galimybių jaunajai kartai ge-

Lvovo Ivano Franko nacionalinio universiteto leidinys – dr. A. Vasiliauskienės monografija

riau pažinti bendrą mūsų tautų istoriją. Visa, kas pozityvaus buvo padaryta praeityje, dabar vaisingai perkeliama į mūsų valstybių dabarties santykius. Jie plėtojami labai intensyviai. Todėl užsienio reikalų ministras B. Tarasiukas A. Vasiliauskienėi įteikė Ukrainos užsienio reikalų ministerijos garbės raštą, dėkodamas už ryšių tarp mūsų valstybių stiprinimą. Tokie garbės raštai teikiami ukrainiečiams be priekaištų diplomatinėje tarnyboje dirbusiems ne mažiau kaip 15 metų. Tad šis raštas, kaip vėliau kalbėjo ambasadoriaus patarėjas Grigorijus Niečeporenko, suteikia lietuviui dr. A. Vasiliauskienėi liaudies diplomatės statusą.

Naudodamasis iškilminga proga, ministras B. Tarasiukas padėkojo aktyviausiems Lietuvos ukrainiečių bendrijos nariams, kurių palaikymą ir paramą jautė Ukrainos oranzinės revoliucijos metu. Aukštasis sveičias taip pat įvykdė ir labai malonų Ukrainos prezidento Viktoro Juščenkos įpareigojimą: aukščiausiasis Ukrainos valstybės apdovanojimas – Jaroslavo Išmintingojo V laipsnio ordinas – buvo įteiktas buvusiam Lietuvos ambasadoriui Ukrainoje Viktorui Baubliui, o Stanislovui Ališevičiui iš Šalčininkų – Ukrainos Garbės konsulo pažymėjimas. Įdomi detalė, į kurią dėmesį atkreipė pristatomos knygos autorė dr. A. Vasiliauskienė: Ukrainos užsienio reikalų ministras B. Tarasiukas yra Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto garbės daktaras, t. y. to paties

Ukrainos užsienio reikalų ministras B. Tarasiukas (viduryje) ir ambasadorius B. Klimčiukas (kairėje) džiaugiasi A. Vasiliauskienės knyga

gelio straipsnių spaudoje įpratusiems skaitytojams turėtų praversti kiek platesnė šios autorės pastarosios knygos atsiradimo apžvalga.

Nuo Statutų – prie lietuvių katalikiškojo intelektualinio sąjūdžio

2005 m. gruodį sukako 30 metų, kai dr. A. Vasiliauskienė dirba Vilniaus universitete. Kadangi panašių darbo sukakčių mūsų mokslo ir studijų institucijose beveik neįprasta minėti, nepastebėta praslinko ir šioji. A. Vasiliauskienės kaip istorikės mokslinis kelias baigus Vilniaus universitetą prasidėjo Lietuvos Statutų tyrimo grupės, kurią subūrė ir kuriai vadovavo prof. Stanislovas Lazutka, darbe. Šiai grupei įvairiopa pagalbą teikė net ir Universitetui sunkesniais laikais tuometinis Vilniaus universiteto rektorius prof. Jonas Kubilius. Tyrinėtojų veiklos rezultatas – Pir-

bibliotekose ir muziejuose. Ji ieškojo ALS nuorašų. Lvove, Ukrainos meno muziejuje, 1988 m. A. Vasiliauskienė pavyko aptikti ligi tol tyrinėtojų nepastebėtą nuorašą, kuris šiuo metu vadinamas Adomo Zaluskio vardu. Kai kuriuos kitus nuorašus ji pavadino ar pervardijo juos rašiusių, savininkų arba vietovių, kur buvo perrašoma, vardais.

Visa ši tyrinėjimų medžiaga buvo skelbiama Ukrainoje vykusiose istorikų konferencijose, taip pat Ukrainos ir Lietuvos moksliniuose leidiniuose. 1990 m. remdamasi šiais tyrinėjimais A. Vasiliauskienė apgynė daktaro (tuo metu – istorijos kandidato) disertaciją. Jos disertacijos vadovas – prof. S. Lazutka, oponentai – prof. Bronius Dundulis ir prof. Natalija Jakovenka (Jakovenko) iš Kijevo.

Taip sėkmingai prasidėjęs Lietuvos Statutų tyrinėjimo kelias padarė labai staigų posūkį, kokio nesitikėjo niekas, ko gero, nė pati dr. A. Vasiliauskienė. 1991 m. į Lietuvą iš Romos Popiežiškiojo Grigaliaus univer-

³ Pirmasis Lietuvos Statutas. Tekstai senaja baltarusių, lotynų ir senaja lenkų kalbomis, Vilnius, 1991, t. 2, d. 1.

¹ Паядайте-Василяускене Алдона-Владіслава, Кириличні списки Другого Литовського Статуту: палеографія, хронологія, кодифікація. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004, 176 с.

² Lietuvių katalikų mokslo akademija, Vilnius, 1992, 134 p.

Tapusi sava Ukrainai, stiprybės semiasi Lietuvoje – giminaičių, artimųjų, bičiulių ir kraštiečių būryje

universiteto, kuris ukrainiečių kalba išleido jos knygą. Autorei buvo malonu įteikti ministrai šią savo knygą su autografu, pristatyti savo straipsnių ukrainiečių kalba parodėlę. Ministras buvo nustebintas dr. A. Vasiliauskienės darbų gausa.

Tautų bendradarbiavimo įrodymą – A. Vasiliauskienės knygos pristatymą Ukrainos ambasadoje – Šiaulių universiteto rektorius prof. Vincas Laurutis įvertino kaip reikšmingą istorinį ir kultūrinį mūsų šalių bendradarbiavimo faktą. Jis priminė, kad Šiaulių universitetas bendradarbiauja su Ukrainos Chmelnickio miestu. Rektorius perdavė Ukrainos ambasadai savo vadovaujamo universiteto padėką, nes nuolat sulaukia ambasados dėmesio ir pagalbos rengiant ukrainistikai skirtas mokslines konferencijas, kurios juk taip pat yra puikus abipusio bendradarbiavimo įrodymas. Šie ryšiai dar labiau sustiprės, nes Šiaulių universitete kuriamas Lituaniškos-ukrainistikos tyrimų ir studijų centras, kuriam vadovaus A. Vasiliauskienė.

Šiaulių universiteto Istorijos katedros vedėja dr. Rita Trimonienė pristatė prof. Vytauto Andriulio atsiliepimą apie A. Vasiliauskienės knygą. Recenzentas pabrėžia Lietuvos Statutų (1529, 1566 ir 1588 m.) reikšmę ne tik LDK, kurią sudarė lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių tautos, bet ir išskirtinę vietą Europos etninės minties erdvėje. Pirmasis ir Trečiasis Lietuvos Statutai pasiekiami platesniam tyrinėtojų būriui, nes jau yra parengti ir išleisti akademiniai leidimai, o Antrasis Lietuvos Statutas pasirodė besąs labiausiai nuskriaustas, nes jį aptinkame tik trijuose leidimuose, kurie gerokai nutolę nuo pirminio teksto.

Kuo jis svarbus Ukrainai? Po Liublino unijos 1569 m., kai dešiniakrantė Ukraina tapo Lenkijos karalystės dalimi, tose teritorijose ALS galiojo kone 300 metų. Tad šis kraštas gyveno pagal ALS nuostatas.

Aukso žvaigždė dar laukia

Dr. Aldonos Vasiliauskienės pagerbimą Ukrainos ambasadoje mokslotyriminė prof. Ona Voverienė įvertino kaip Lietuvos mokslo ir kartu lietuvių tautos pagerbimą. Knygos autorę kalbėjo įvertino kaip vieną darbščiausių ir produktyviausių Lietuvos mokslininkių, dirbančių unikaloje srityje – istorijos

ir teologijos mokslų sandūroje. Kito tokio mokslininko Lietuvoje nėra, kuris per Nepriklausomybės metus būtų nuveikęs tiek daug šios srities tyrinėjimų bare. Be šios tematikos darbų mūsų mokslas, pasak prof. O. Voverienės, daug prarastų ir mokslinė, ir kultūrinė prasme – būtų nevisavertis. Be to, tai Lietuvos ir Ukrainos mokslo sandūra, tilto tiesimas į geresnį dviejų tautų tarpusavio pažinimą ir supratimą.

Praėjusį rudenį dr. A. Vasiliauskienėi buvo įteiktas Šventojo Tėvo Benedikto XVI Palaiminimo raštas, kurį išrūpino Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino generalinė kurija Romoje – tai katalikiškos veiklos Lietuvoje ir Ukrainoje įvertinimas. Jos gimtosios parapijos Svėdasų bažnyčioje Anykščių dekanas kun. Stanislovas Krumpiauskas dr. A. Vasiliauskienėi įteikė dar vieną Popiežiaus Benedikto XVI Palaiminimo raštą. Retas atvejis, kad tas pats Popiežius vienam asmeniui tais pačiais metais įteiktų du Palaiminimo raštus. Tai įrodymas, kad mokslininkės darbai pastebimi ir vertinami.

Ukrainos ambasados darbuotojai apgailestavo, kad dėl autobuso gedimo į Vilnių negalėjo atvykti Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto rektorato atstovai ir istorikai, kurie rengėsi dalyvauti A. Vasiliauskienės knygos pristatyme. Būtų atvažiavę ne tuščiomis rankomis: dr. A. Vasiliauskienėi jie turėjo atvežti neįprastą apdovanojimą – Aukso žvaigždę. Vadinasi, malonios akimirkos dar laukia ir ateityje.

Gediminas Zemlickas

Brangiausi iš visų jubiliejiniiais metais gauti apdovanojimų – Popiežiaus Palaiminimo raštai. Su antruoju Šventojo Tėvo Benedikto XVI Palaiminimo raštu

Kai visus jaudino pats žodis „lazeris“ (2)

Pradžia Nr. 2

Anatolijus Masalovas yra garsiojo FIAN'o darbuotojas – Rusijos mokslų akademijos P. Lebedevo Fizikos instituto Optikos skyriaus G. Landsbergio optikos laboratorijos vedėjas. Vilniuje svečias skaitė kelias paskaitas, apsilankė Fizikos instituto ir Vilniaus universiteto Kvantinės elektronikos katedros laboratorijose bei Lazerių tyrimų centre, susipažino su lazerių technologijų bendrovėmis – EKSPLO, STANDA ir Šviesos konversija. A. Masalovas susitiko su Lietuvos mokslų akademijos tikraisiais nariais Algiju Petru Piskarsku ir Juru Požela, neaplenkė ir Mokslo Lietuvos redakcijos. Už tai redakcija dėkinga dr. Vidimantui Kabelkai, kurio mintimis taip pat praturtiname antrąją šios publikacijos dalį.

Manome, kad pašnekovų mintys sudomins ne vien fizikus, bet ir lazerių kūrimo istorija besidominčius skaitytojus. Pagaliau tai nėra vien po storu dulkių sluoksniu palaidota istorija, nes joje atsispindi ir labai svarbi aukštos kvalifikacijos specialistų rengimo patirtis.

Kaip JAV siekė priblokšti Tarybų Sąjungos lazerių kūrėjus

Kokie lazeriai buvo naudojami termostandui reakcijai sukelti ir palaikyti?

A. Masalovas. Neodimio lazeriai, sudaryti iš tam tikrų stiklinių strypų, į kuriuos injekuoti neodimio jonai. Tai buvo vienas labiausiai pavykusių lazerių, pradėdant nuo lazerių bumo ir baigiant mūsų laikais. Neodimio lazeriai ligi šiol sėkmingai naudojami.

Kas tuo metu pirmavo kuriant neodimio lazerius – Tarybų Sąjunga ar JAV?

A. Masalovas. Man atrodo, kad pradiname neodimio lazerių kūrimo etape neatsilikome nuo amerikiečių. Tačiau aštuntojo dešimtmečio pabaigoje pajutome, kad atsiliekame.

Kur JAV buvo svarbiausias to tipo lazerių kūrimo centras?

A. Masalovas. Lourenso Livermore nacionalinė laboratorija (Lawrence Livermore National Laboratory). Tai uždaro tipo laboratorija, kurioje buvo kuriami itin galingi lazeriai. Ten radosi ir amerikiečių valdomų branduolinių reakcijų projektai. Amerikiečiai iš tikrųjų pasinaudojo N. Basovo idėja. Livermore laboratorija ją pasigavo ir įgyvendino – emė kurti labai galingus lazerius.

Pamenu, kaip amerikiečiai nutarė mus psichologiškai paveikti. Jie pasikvietė į JAV N. Basovą ir leido jam apsilankyti Livermore nacionalinėje laboratorijoje. Amerikiečiai siekė N. Basovą priblokšti savo laimėjimais lazerių kūrimo srityje, taip pat tada N. Basovui buvo duota suprasti, kaip smarkiai Tarybų Sąjunga šioje srityje atsilieka. Tuo metu jau buvo akivaizdu, kad siekdama neatsilikti nuo JAV Tarybų Sąjunga jau nebegali sau leisti tokių milžiniškų išlaidų, kokias į lazerių kūrimo darbus nukreipė JAV.

N. Basovas JAV lankėsi ne vienas, bet su visa palydovų svita. Kai kurie iš jų dar tebedirba FIAN'e, su jais labai įdomu prisiminti tuos įvykius ir visas peripetijas.

Visa tai sietina su amerikiečių vadinamąja „žvaigždžių karų“ programa, kuri neatsiejama ir nuo JAV prezidento Ronaldo Reigano vardo?

A. Masalovas. Taip. Ligi tol amerikiečiai bijojo, kad galime nugvelbti jų paslaptis. Tam tikru metu jie paju-

to savo jėgą ir pamėgino N. Basovą ir jo komandą išmušti iš pusiausvyros. Tai vyko apie 1982–1983 metus.

Originalios mintys taip ir nevirsdavo kūnu

Kaip manote, ar iš tiesų devintojo dešimtmečio pradžioje Tarybų Sąjungos lazerių kūrėjai jau buvo smarkiai atsilikę nuo amerikiečių ir tas atsilikimas nuolat didėjo?

A. Masalovas. Mes pradėjome atsilikti ne moksle, bet tose srityse, kur reikėjo milžiniškų investicijų. To meto Tarybų Sąjungos įvairių sričių mokslas buvo labai aukšto lygio, ir tą pripažindavo visi vertintojai, taip pat ir amerikiečiai.

Galima įtarti, kad mano lūpomis kalba nacionalinės savivarbos jausmas. Tačiau lygindamas mokslinę vertę „čia ir ten“, visada įsitikindavau, kad mūsų mokslininkai nė kiek nenusileido geriausiems pasaulio tos srities atstovams. Mūsų mokslininkai visada turėdavo originalių idėjų, bet kur buvo mūsų silpnybės? Kai tik kildavo nauja idėja, jos techninis įgyvendinimas pasirodydavo neįmanomas esamomis sąlygomis arba užsitęsėdavo metų metus. O Vakarų mokslininkai, pasigavę mūsų idėjas, bemat įgyvendindavo ir darydavo didelį šuolį į priekį.

Klasikinis Vladileno Stepanovičiaus Letochovo pavyzdys. Tai labai žymus mokslininkas, ryški asmenybė, kurią išugdė N. Basovas. Beje, galiu pasididžiuoti, kad V. Letochovas buvo mano diplominio darbo institute, t. y. FIAN'e, recenzentas.

Dr. Vidimantas Kabelka. V. Letochovas buvo garsiųjų Vilniaus tarptautinių lazerių taikymo mokyklų ISLA (International School on Laser Application) iniciatorius. Jis 1977 m. atvyko į Vilnių, apsilankė pas akademiką Jurgį Viščaką ir dabartinį taip pat akademiką A. P. Piskarską, pasiūlė jiems puikų dalyką: reguliariai rengti pasaulinio masto tarptautines lazerių taikymo mokyklas, kviestis į jas geriausius pasaulio lektorius. Vilnius, sakė V. Letochovas, tam puikiai tinka, nes tai vakarietiško tipo miestas, kur išplėtotą infrastruktūrą – daug gerų restoranų, kavinių, viešbučių, geras aptarnavimas, lietuviai punktualūs ir tvarkingi žmonės, kuriais galima pasikliauti.

Dr. Anatolijus Masalovas „Mokslo Lietuvos“ redakcijoje

Man yra tekę tose ISLA mokyklose būti moksliniu sekretoriumi, tad galiu patvirtinti, kad V. Letochovas itin atsakingai pasirinkdavo lektorius – rinkdavosi geriausius. Buvo siekiama aukšto tarptautinio mokymų lygio, ir iš tiesų į Vilnių atvykdavo vieni geriausių to meto lazerių specialistų iš viso pasaulio.

Kaip nuplaukdavo geros idėjos

Kur buvo V. Letochovo nesėkmės priežastis, apie kurią, gerbiamasis Anatolijau Viktorovičau, užsiminėte?

A. Masalovas. V. Letochovas buvo tipiškas naujovių generuotojas. Viena iš daugelio puikių jo idėjų buvo atomų šaldymas lazerio spinduliais. Su Viktoru Balykinu V. Letochovas atliko ir pirmuosius eksperimentus, kurie patvirtino norimus efektus. To eksperimento rezultatai buvo pagarsinti mokslinėje spaudoje, idėją pasigavo amerikiečiai ir prancūzai. Jie taip išstobulino eksperimentus ir pasiekė tokias kiekybines charakteristikas, žodžiu, nuėjo labai toli į priekį.

V. Letochovo prioritetą nuplaukė negrįžtamai?

A. Masalovas. Formaliai lyg niekas ir neneigė V. Letochovo prioriteto – nei dėl pačios idėjos, nei dėl jos pateikimo laiko. Tačiau kas atsitiko? Po V. Letochovo į tą kryptį atėję prancūzai ir amerikiečių mokslininkai pasiekė labai gerų rezultatų, parašė daugybę puikių straipsnių ir studijų – tai didžiulis tyrimų klotas. O V. Letochovas liko šešėlyje.

Socialinės sistemos, ribotų galimybių auka?

A. Masalovas. Taip, kaip ir daugelis kitų mūsų mokslininkų. Amerikiečiai ir prancūzai, reikėsi toje pačioje srityje, gavo didžiulį savo valstybių finansavimą perspektyviems tyrinėjimams, savo šalių vyriausybės įrodė tų darbų reikšmingumą. Negalėčiau teigti, kad V. Letochovo sekėjai būtų buvę akli kopijuotojai – ne. Jie tikri mokslininkai ir dirbo labai solidžiai. Už atomų šaldymą pasitelkiant lazerio spinduliuotą buvo gauta ir Nobelio premija, bet tarp laureatų V. Letochovo nėra.

Žinoma, juk ir Nobelio premijų komitete dirba žmonės. Jie

Nukelta į 14 p.

Atkelta iš 1 p.

nes daugelis piliakalnių apaugę medžiais, tad atvažiavęs vasarą net specialistas sunkiai gali išskirti piliakalnio ypatybes. Be to, aprašus darė ne tik specialistai, bet ir kraštotyrininkai, nelabai išmanantys tokį darbą. Dabar ta informacija patikslinta, papildyta tyrinėjimų duomenimis. Pateikėme dabartinį fotografinį piliakalnio vaizdą, bent jau kiek tai buvo įmanoma padaryti. Jeigu turėta archyvinų nuotraukų, o jos skyrėsi nuo dabartinio piliakalnio vaizdo, tai jas taip pat įdėjome į atlasą.

ML. Vienas techninis klausimas: kaip nustatomos piliakalnio geografinės koordinatės, pagal kurį piliakalnio tašką? Kad ir Dubingių piliakalnis – juk tai gana didelė teritorija.

G. Zabiela. Stengiamės matuoti pagal piliakalnio aikštelės centrą. Jeigu piliakalnio forma pasikeitusi, dalis jo neišlikusi, tai geografinė koordinatė nustatoma pagal išlikusios dalies centrą.

ML. „Lietuvos piliakalnių atlasui“ parengti ir išspausdinti turėjote gerą rėmėją?

G. Zabiela. Atlasas nebūtų išvydęs dienos šviesos be bendrų Krašto apsaugos ministerijos, Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos ir nevyriausybinės organizacijos Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgos pastangų. Kad dvi pastarosios organizacijos aktyviai rėmė šį leidinį, lyg ir nenuostabu, bet kad labai entuziastingai atlasą paremti sutiko Krašto apsaugos ministerija, manau, stebėtis ne vienas šio straipsnio skaitytojas. Krašto apsaugos ministerija yra pradėjusi leisti seriją leidinių, skirtų kariuomenės istorijos paveldo objektams. Neseniai pasirodė atlasas *Lietuvos karių, partizanų ir šaulių kapai 1919–1940*. Atlase suregistruoti kapai su palaidotų karių ir partizanų biografiniais duomenimis. Taigi *Lietuvos piliakalnių atlasas* jau buvo tarsi pradėto darbo tąsa.

Petro Tarasenos nuopelnai

ML. Džiugu, kad Krašto apsaugos ministerija dėmesinga piliakalnim, kurie iš tiesų juk yra ne tik gamtos ir istorijos paminklai, bet ir mūsų karo istorijos paveldo dalis. Piliakalniai mus pasiekė iš priešistorinių laikų ir labai praturtina mūsų karybos istoriją. O karyba – plačiąja prasme – tai ir mūsų kultūros istorijos dalis.

G. Zabiela. Iš tiesų labai gerai, kad gaivinami karo istorijos paveldo tyrinėjimai, kurie buvo pradėti dar tarpukario Lietuvoje. Buvo leidžia-

Piliakalnių tyrinėjimai: legendinio Naglio pastangų vertas darbas

Kadaise ant Pakalnių piliakalnio Utenos krašte stovėjo pilis, šios žemės gyventojus gynusi nuo nekviestų svečių

ma medžiaga kariškai Lietuvos istorijai pažinti. Apie piliakalnius tame leidinyje rašė archeologas pulkininkas Petras Tarasena (1892–1962 m.) ir kiti tyrinėtojai. Jis paliko ypač gilius pėdsakus krašto karinės istorijos tyrinėjimuose. Jis buvo pirmas išsamus senojo archeologinio paveldo registruotojas. Būdamas kariškis, P. Tarasena piliakalniuose matė ne vien tam tikro meto žmonių gyvenamosios vietos, bet ir gilesnę gynybinę prasmę. Be to, P. Tarasena sugebėjo padaryti profesionalius tyrinėjimų piliakalnių planus, o išėjęs į atsargą, vėliau ir pokario metais dirbdamas muziejuje, neapleido piliakalnių tyrinėjimo baro. P. Tarasenos vaidmuo čia labai svarbus. Galimas dalykas, jo įdirbis palengvino ir mums užsitikrinti Krašto apsaugos ministerijos vadovų supratimą ir mūsų bendro projekto palaikymą.

Žmonės piliakalnimams jaučia pagarbą

ML. Tai milžiniškas darbas – suklinti visų 829 piliakalnių duomenis. Kas visą tą darbą darė – neįmanoma tik judu dviese?

G. Zabiela. Dirbome dviese, o kaip visa tai buvo galima padaryti, aš ir pats šiandien nelabai suprantu. Faktas tas, kad apvažiavome daugiau kaip tūkstantį objektų ir užtrukome dvejus metus. Pati idėja buvo įgyvendinta per dvejus metus ir ke-

turis mėnesius: nuo pačios pradžios iki tritominio pristatymo per Lietuvos archeologų suvažiavimą.

ML. Mintyse skaičiuoju: 28 mėnesiai darbo – tai maždaug 840 dienų. Vadinasi, per dieną turėjote aplankyti bent vieną piliakalnį, negana to, susirasti ir parengti visą spausdinimo medžiagą apie jį. Protu nesuvokiamas darbas, vertas legendinio Naglio pastangų. Kaip judviejm tai pavyko?

G. Zabiela. Per dieną aplankydavome iki dešimties piliakalnių. Jeigu būtume lanke po vieną, nieko nebūtume spėję padaryti. Žinoma, tam reikalui teko aukoti ir išėgines dienas, nes per savaitę reikėdavo dirbti ir kitus darbus.

ML. Kas judu varė į tą galeriją?

G. Zabiela. Tai nebuvo prievoles. Jeigu būtume dirbę ne „iš dūšios“, nieko nebūtume nuveikę. Jokios kliūtys mums nebuvo pasiteisinimas. Laiko neskaičiavome. Atrodo, šį darbą pavyko gerai padaryti. Per tą laiką teko ne tik archyvuose pasirausti, bet ir bendrauti su daugybe žmonių – be jų pagalbos neapsieidavome. Kartais gali visą dieną klaidžioti po mišką ir nerasi piliakalnio. Nebuvo nė vieno žmogaus, kuris būtų atsisakęs mums padėti. Žmonėse yra daug geranoriškumo ir tam tikra pagarba piliakalnimams. Iš giliausių sąmonės klodų ateinanti pagarba. Net jei žmogus atvykėlis, vis tiek jaučiama ypatinga pagarba, nors mums patiems dar čia ne viskas aišku. Iš

kur kyla tas jausmas? Atvažiuojame į kaimą, žmogus dirba, bet meta darbą ir jaučia pareigą mus vesti prie piliakalnio, nors tenka sugaišti valandą ar ilgiau.

ML. Žmogus pajunta savo paties reikšmingumą ir vertę per santykį su savo krašto įžymybe. Susitapatinimas su aplinka, paminklu – tai nuostabu. Žmogus tarsi išplečia savo dvasios mastus.

G. Zabiela. Galimas dalykas. Išėjus pirmam *Atlaso* tomui, stebėjau, kaip reaguoja žmonės, net ir visai nesusię su archeologija. Jie tuojau puola ieškoti savo gimtinės arba pažįstamų vietų. Žmogus jaučia pasididžiavimą savo šaknimis, savo kaštu. Taigi nuo paprasčiausių kaimo gyventojų iki Krašto apsaugos ministerijos vadovų, nė vienas nepradėjo aiškinti, kad be reikalo tyrinėjame piliakalnius, kad geriau būtų užsiimti kuo nors modernesniu.

Dar svarbu priminti, kad fotografuojant piliakalnius, Krašto apsaugos ministerija mums suteikė galimybę pasinaudoti jų lėktuvais. Nuotraukos padarytos iš viršaus, taigi žvilgsniu galima aprėpti piliakalnio vaizdą iš paukščio skrydžio. Mums labai maloniai padėjo savanorių pajėgos ir gelbėtojai su sraigtašparniu. Ligi šiol beveik niekur nespausdinta tokių vaizdų. Įvardiname pirmo tomo straipsnyje apie senovės karinių įtvirtinimų Europoje ir Lietuvoje raidą mes minime ir kai kurių savo padėjų pavardes. Neturėjome galimybės išvardyti tų kelių šimtų padėjų, kurie mums rodė piliakalnius, bet kiek buvo įmanoma, svarbiausius iš jų paminėjome.

ML. Kaip manote, ar Krašto apsaugos ministerijai nereikėtų turėti kvalifikuotų karo istorikų, archeologų, kurių mokslinė veikla turėtų karybos mokslu istoriją ir šalies kultūrą.

G. Zabiela. Prie Lietuvos karo akademijos veikia Karo istorijos centras, kuriam vadovauja darbštus istorikas pulkininkas leitenantas dr. Gintautas Surgailis. Centras leidžia Karo archyvą. 2005 m. rudenį pirmą kartą Lietuvos istorikų suvažiavime kaip tik ir veikė Karo istorijos sekcija. Jos darbe dalyvavau ir galiu patvirtinti, kad per 15 nepriklausomybės metų karo istorijos tyrinėjimuose nemažai pasiekta. Galbūt tai viena tų tyrinėjimo sričių, kurios rezultatus visuomenė netrukus galės įvertinti. Lietuvos istorija prasideda ne XX a., nes XIV ar XVI a. Europos

žemėlapiu be Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės neįmanoma padaryti. Teko matyti ne vieną JAV ar Didžiojoje Britanijoje leidžiamą žemėlapi, kur atsainiai parodoma, kad kadaise buvo tokia valstybė – Lietuva. Yra didelės perspektyvos pristatyti tarptautiniu, Europos mastu reikšmingus mūsų, kuriuose dalyvavo LDK kariuomenė, ir valstybės gynybinį paveldą. LDK indėlis kovose su totoriais ar turkais, pagaliau Maskvos Didžiąja Kunigaikštyste – tai iki šiol dar nepanaudoti mūsų istorijos aktualinimo rezervai. Nesame sukaičiavę nei savo mūšių, nei karvedžių, bet neabejoju, kad laikui bėgant tai bus padaryta.

ML. Ką galite pasakyti apie „Lietuvos piliakalnių atlaso“ mokslinę vertę?

G. Zabiela. Atlasą taikėme kuo platesniam vartotojų būriui. Įdėti žemėlapiai, parodyti keliai, kuriais galima pasiekti piliakalnį. Pagal pateiktą informaciją atlasas bus naudingas ir mokslininkams. Bet apie naudingumą įvairiems skaitytojams mums patiems būtų įdomu išgirsti jų nuomonę. Manau, kad visiems, kuriems tenka dirbti kultūros paveldo apsaugos srityje, šis tritomis turėtų būti parankinė darbo priemonė.

ML. Tik kiek šis Atlasas prieinamas paprastam skaitytojui, kuris domisi krašto istorija ir kultūros paveldo dalykais?

G. Zabiela. Šiuo metu Atlasą galėjo gauti tik Lietuvos archeologijos draugijos nariai ir tik todėl, kad be Krašto apsaugos ministerijos pridybos prisidėjo viešoji įstaiga Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgos. Kultūros paveldo departamento pastangomis Atlasą gaus apskričių ir rajonų paminklosaugininkai, muziejai, respublikinės ir rajono bibliotekos.

Lietuvos piliakalnių atlaso tritomis sveria 14,2 kg, bet tikroji jo vertė – ne kilogramai

Z. Baubonis. Kaip sudarytojais negalime išspręsti visų klausimų, bet jei bus poreikis, juk galima išleisti ir papildomą leidimą. Apie tai, manau, turėtų mąstyti ne Atlaso sudarytojai, o kad ir Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija.

ML. Kolegos archeologai judu jau įvertino, suteikdami „Metų archeologo“ vardus, o mokslo žmonės, akademinė bendruomenė tikriausiai dar ras progi atkreipti dėmesį į šį puikų darbą.

Žavi netikėtais atradimais

ML. Kuriuos svarbiausius archeologijos tyrinėjimų židinius šalyje išskirtumėte, kur turėtų būti telkiamos pastangos? Kokius neatidėliotinus uždavinius būtina spręsti? O gal archeologija – savaip mistiška tyrinėjimų sritis, kur visai netikėtai gali būti daromi nelaukti atradimai? Juk vargu ar kas galėjo tikėtis, kad Dubingių piliavietėje pavyks aptikti sensacingą radinį – kunigaikščių Radvilų palaikus.

Metų archeologus Zenoną Baubonį ir Gintautą Zabiėlą sveikina ir apdovanoja dr. Albinas Kuncevičius

Z. Baubonis. Neatidėliotinai reikia spręsti archeologijos objektų paieškos problemą. Lietuvos archeologijos vertybių žemėlapyje yra labai daug baltų dėmių. Naujos archeologijos vertybės atrandamos atsitiktinai. Vienas svarbiausių uždavinių – kaip galima greičiau visoje Lietuvos teritorijoje atlikti žvalgomojus archeologijos tyrimus, siekiant surasti naujų archeologijos objektų. Nemažiau svarbu, kur neįmanoma išsaugoti – tyrinėti žmogaus ir gamtos nainkinamas archeologijos vertybes. Būtinai ir fundamentaliųjų archeologijos tyrinėjimų projektai, kurie rekonstruotų senovės Lietuvos gyventojų materialinę ir dvasinę kultūrą, visuomenės ir valstybės raidą.

Varnių regioniniame parke bevardžio upelio slėny šalia Vembūtų piliakalnio spėjama buvus kunigaikščio Vykinto miestą

G. Zabiela. Tyrinėdamas konkrečias archeologines vietas, niekada nežinau, ką rasi. Kartais tikiesi labai daug, bet nepavyksta nieko rasti. Prieš dešimtmetį labai daug vilčių buvo siejama su Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto palaikų paieška Vilniaus arkikatedroje. Rezultatas nulinis. Dubingų atvejis – priešingas. Niekas nesitikėjo ir specialiai Radvilų palaikų ieškojo, bet archeologams nusišypsojo sėkmė. Labai daug pavyzdžių galime pateikti iš Lietuvos proistorės pažinimo. Žemėje dar slypi daug neatkastų ir nepažintų radinių, bet labai daug objektų jau sunaikinta. Tai liūdni faktai. Netikėtai atradimais archeologija yra žavinga, intriguojanti tyrinėjimų ir pažinimo sritis.

Gyvuojai ir neišvengiamas archeologijos mokslo postulatas, kad kasinėti galime tik vieną kartą, nes po fizinės invazijos objektas sunaikinamas. Gauta informacija perkeliama į mokslinių išvadų ataskaitas, muziejus, viešąją kultūrą ir t. t. Tai, kad archeologinių kasinėjimų toje pačioje vietoje pakartoti neįmanoma, archeologams labai įpareigoja, daug labiau, negu mūsų artimiausius „brolius“ istorikus. Istorikai gali antrą ar trečią kartą perskaityti tą patį dokumentą, tad jei ko nors ir nesuprato, dar gali pasitaisyti. Keičiantis istorijos mokslo tendencijoms, į daugelį klausimų istorikai gali teikti papildomus atsakymus ir praėjus daugeliui metų. Archeologai tokių privalumų neturi. Tuo didesnė mūsų atsakomybė paveldui ir istorijos mokslui.

Kad archeologas skirtųsi nuo duobkasio

ML. Gerbiamasis G. Zabiela pats užsiminė apie archeologo atsakomybę. Labai aktuali tema, nes nuolat girdime, kad tos atsakomybės dažnai pristingame. Daug nerimo visuomenei sukėlė skuboti ir tam tikrų jėgų dar labiau skubinti archeologinius tyrinėjimus Vilniuje, Katedros aikštėje. Artėjo 2000-ieji Jubiliejiniai Kristaus metai, aukštoji dvasiškoji ir tuometinė

Vilniaus miesto valdžia darė viską, kad būtų sutvarkyta ir kuniškoms granito plokštėms išklota Katedros aikštė. Kartais archeologiniai ir moksliniai interesai tam tikroje spaudoje buvo pateikiami vos ne kaip kenkėjiški, girdi, duok tyrinėtojas valią, tai jie šimtą metų knaisiosis po Katedros aikštę ir gadins sostinės centro vaizdą.

Rekonstruojant Gedimino prospektą Vilniuje vėl girdėdavome apie archeologų atradimus ir praradimus, kai tekdamo atidengtus paminklus aukoti dėl rekonstrukcijoje numatytų darbų tempų bei kitų inžinerinių ir technokratiškos būtinybių. Ką tokiomis aplinkybėmis galite pasakyti apie archeologo atsakomybę?

G. Zabiela. Labai noriu su Jumis sutikti, kad yra visos sąlygos archo-

blema, o į tuos, kurie kasa, tiria, reikėtų kitaip žvelgti. Dabar vyksta daug tyrinėjimų, ir jų nemažės. Lietuvos archeologijos draugija vieni 130 archeologų, iš jų kasinėjančių – apie 70–80. Kai kurie dar jauni, tos teisės nėra įgiję, nes leidimus tyrinėti išduoda Kultūros paveldo departamentas. Be leidimo tyrinėti archeologijos objekto neįmanoma – būtų teisės pažeidimas. Tie leidimai kontroliuojami, už juos per metus reikia atsiskaityti, pateikti ataskaitas. Jei to nebūtų, archeologas niekuo nesiškirtų nuo duobkasio.

Kaip Mokslinės archeologijos komisijos prie Kultūros paveldo departamento pirmininkas pažymėsiu, kad jei tyrimų objekte kontrolės sistema egzistuoja, tai nereiškia, kad negali būti profesinės veiklos pažeidimų. Juk popieriuose galima parodyti, kad viskas gražu. Tuo galima įsitikinti skaitant ataskaitas. Kiekvienais metais nagrinėjame profesinės veiklos pažeidimų faktus.

Kol Etikos komisija saldžiai miega

ML. Tad gal išties vertėtų pagalvoti apie archeologo etikos kodeksą? Kodėl Archeologijos draugijoje neišrinkus etikos ekspertų, kurių nuomonė būtų svarbi sprendžiant apie pažeidimus, abejotinus vieno ar kito archeologo sprendimus?

G. Zabiela. Iš dalies panašus mechanizmas, bent teoriškai, egzistuoja. Kad ir prie Archeologijos draugijos, nuo jos įsikūrimo 1989 m., veikia Etikos komisija. Tik neprisimenu, kad ta komisija realiai būtų ką nors sprendusi ar nuveikusi. Tačiau yra buvę, kad vienam archeologui keletriems metams atimta teisė savarankiškai tyrinėti. Jis buvo nubaustas už tai, kad tyrimus vykdė ekskavatoriumi, ne taip, kaip priklausė. Buvo ir kitų smulkesnių pažeidimų. Tačiau tokie sprendimai buvo priimti ne per Etikos komisiją, bet per Mokslinę archeologijos komisiją.

Norėčiau priminti, kad mūsų draugija yra visuomeninė organizacija, ir daug kas priklauso nuo jos narių bendro sutarimo. Vieno ar kelių narių veiksmai neturės pasisekimo, jeigu jų nepalaikys kiti nariai. Ne paslaptis, kad visuomeninės organizacijos daugelį klausimų sprendžia savo viduje, į viešumą tie dalykai neišplaukia.

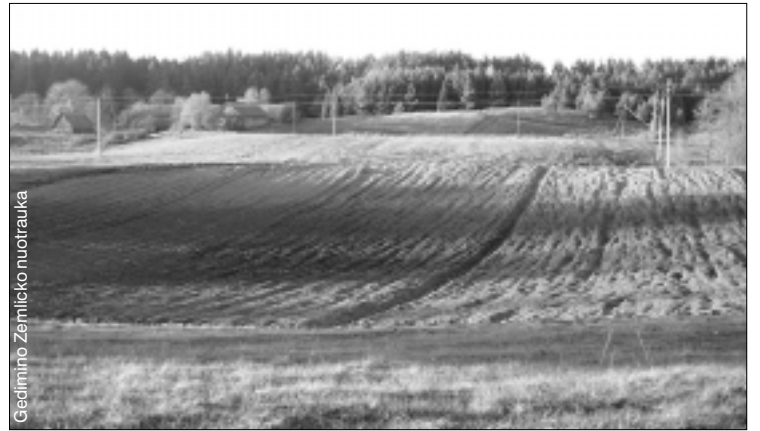
Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Archeologų akiratyje – ir rieduliai su ženklais Molėtų krašte

Mums rašo

Tėviškės arimai

Ar negrimstame „vis žemyn“?

Gerb. Redaktorium,

perskaitęs Jūsų laikraštįje *Mokslo Lietuva* straipsnį *Vis aukštyn* apie akad. Veroniką Vasiliauskienę, noriu pasidalyti samprotavimais apie žemės ūkio mokslo tyrimo įstaigas Lietuvoje.

Kad būčiau teisingai suprasčiau, noriu pasakyti, kad 26 metus esu dirbęs Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės institute, todėl gerai žinau žemės ūkio tyrimo įstaigų peripetijas.

Bėda ta, kad panaikinus kolūkių sistemą, sunaikintos ir žemės ūkio tyrimo įstaigos. Tuometiniai šalies vadovai (Mokslo tarybos pirmininkas buvo prof. L. Kadžiulis) neišsaugojo sukurtos žemės ūkio tyrimo įstaigų potencialo – jos prarado mokslinės įstaigos prestižą.

Žemės ūkio tyrimų institutai, filialai, bandymų stotys, negaudamos reikiamo finansavimo pamažu sunyko, buvo panaikintos, o kitos tyrimo įstaigos perduotos Lietuvos žemės ūkio universitetui globai.

Respublikos nusipelnęs agronomas (buvęs žemės ūkio ministras) V. Valzinkas, atlikęs stažuotę Danijoje (ikikarinėje Lietuvoje) kūrė regionines bandymų stotis, atsižvelgdamas į dirvožemio ypatumus vietos sąlygomis. Vėliau buvo sukurtos specializuotos bandymų stotys, filialai, pavyzdžiui, bulvių (Elmininkų bandymų stotis), cukrinių runkelių (Rumokų bandymų stotis), linų bandymų stotis, Vytėnų sodininkystės ir daržininkystės bandymų stotis ir kitos tyrimų įstaigos.

Šiose tyrimo įstaigose dirbo kvalifikuoti mokslo darbuotojai, jie atlikdavo tūkstamčius bandymų ir galėjo suteikti moksliniais tyrimais pagrįstas rekomendacijas gamybininkams.

Šių tyrimo įstaigų išdėstymas šalies teritorijoje galėjo tapti konsultacinės tarnybos mokslo ir informacijos židiniu. Tačiau konsultacinė tarnyba susikūrė atskirai, neturėdama reikiamos informacijos, kvalifikuotų specialistų. Žemės ūkio mokslas tapo savitiksliu. Kiekviena žemės ūkio tyrimų įstaiga individualiai ieško lėšų, dalyvauja įvairiose programose, kad pratęstų savo egzistavimą, o komercinės organizacijos teikia rekomendacijas trašų, pesticidų, herbicidų naudojimui klausimais. Jų tikslas – paduoti kuo daugiau savo produkcijos ir gauti pelno.

Dr. K. Palaima

DĖMESIO!

Kviečiame firmas, prekiaujančias mokslinė aparatūra ir reagentais reklamuoti *Mokslo Lietuvoje*. Primename, kad šiuo metu iš ES Struktūrinių fondų mokslo reikmėms LR Švietimo ir mokslo ministerijoje skirstoma per 60 mln. litų, kurias mokslo institucijos privalės išleisti šiais ir kitais metais. Mokslo ir studijų institucijos turi galimybę įsigyti mokslinės aparatūros ir reagentų, todėl ieško geriausios įrangos. Siūlykite savo paslaugas, informuokite apie Jūsų firmos galimybes!

Primename, kad *Mokslo Lietuva* – vienintelis laikraštis visai Lietuvos mokslo bendruomenei. Dėl reklamos kreiptis į redakciją tel. (8 ~ 5) 212 1235 ir el. paštu mokslolietuva@takas.lt

Redakcija

Potsdamas – peršinti Europos žaizda

Atkelta iš 2 p.

Karoliu Bildtu ir baigiant Vytautu Landsbergiu, Juozu Oleku ir kitais. Jie prašo pasaulį atkreipti dėmesį į palikimą, kuris žmonijai liko po Potsdamo ir Jaltos. Tai ne teritorinės pretenzijos kam nors, bet milžiniški nuostoliai, kurie Šiaurės ir Vidurio Europai liko kaip Europos dalijimo rezultatas. Kreipimusi siekiama pabrėžti, kad, nepaisant 1941 m. paskelbtos Atlanto chartijos, Vakarų sąjungininkai nesipriešino Sovietų Sąjungos ir Josifo Stalino režimo dominavimui Rytų ir Vidurio Europoje. Tik atgavusios nepriklausomybę ir tapusios Europos Sąjungos narėmis, tos šalys įgijo galimybę visapusiškai įvertinti pusę amžiaus trukusį ir per vietinius totalitarinius režimus Sovietų Sąjungos primestą valdymą.

Kreipimesi pabrėžiama, kad šio regiono tautos nesiekia keisti dabartinių sienų, bet siekia prisiminti milijonus žuvusių gulaguose ir ištisas kartas tų, kurių gyvenimai buvo sužlugdyti baimės, kurių gyvenimo kokybė negrįžtamai pažeista. Kreipimesi autoriai kviečia mokslininkus ir

Diskusijos konferencijoje LR Seimo Konstitucijos salėje

sios šalys buvo ir toliau paliktos Sovietų Sąjungai. Vadinas, nacistinės Vokietijos triuškinioji įteisino prieškarinio nacių ir sovietų sąmokslų rezultatą. Europiečiams sunkiai suvokiamas paradoksas.

Vakarų politikų garbės likučius

atliko totalinį etninį valymą, apgyvendino naujus gyventojus iš įvairių Sovietų Sąjungos regionų, pakeitė visų miestų, miestelių ir gyvenviečių pavadinimus, kraštą įtvirtino kaip neatsiejamą Sovietų Sąjungos dalį, suteikė jai Kaliningrado srities pavadinimą. Lieka tik stebėtis, kad Vakarų valstybės dėl tokio Sovietų Sąjungos savivaliavimo nepadarė jokio oficialaus pareiškimo. Galima daryti išvadą, kad Stalinas veikė pagal Potsdamo ketinimų dvasią, prof. V. Landsbergis sako: *pagal Potsdamo ketinimų protokolą*. Mat tas dokumentas nebuvo ratifikuotas, taigi nevirtu sutartimi.

Akivaizdu, kad J. Stalinas visą laiką buvo mažiausiai vienu žingsniu priekyje lyginant su sąjungininkais – Vakarų valstybių politikais. Kol šie svarstė pokarinį Karaliaučiaus krašto likimą, J. Stalinas lengva ranka aneksavo šį kraštą.

Panašiai iš pasaulio žemėlapių išnyko ir dar viena valstybė, gyvavusi Azijos žemyne – jos likimą priminė V. Landsbergis. Tai nuo Sovietų Sąjungos priklausiusi satelitinė Tuvos Respublika. Vis dėlto tai buvo valstybė. Staiga ji dinga: iš respublikos tapo Rusijos Federacijos sritimi. Vakarai tarsi nė nepastebėjo, kaip pasaulio žemėlapyje daugėja raudonos spalvos. Vakarai nereagavo ir į sovietų užimtose teritorijose vykdomą genocidą prieš vietos gyventojus, į smurtą Baltijos šalyse.

Patriotinis ir demokratinis pasipriešinimas Baltijos šalyse tęsėsi, ypač atkakliai – Lietuvoje, ir apie tai pranešėjas nepamiršta priminti. Po J. Stalino mirties tas pasipriešinimas okupantams Baltijos šalyse keitė formas, kol XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje pratrūko masiniais

laisvinimosi sąjūdžiais. Tie sąjūdžiai ir atvedė prie Baltijos valstybių atkūrimo. Lietuva – 1990 m. kovo 11-ąją paskelbė atkurianti visiška teisinę konstitucinę Nepriklausomybę. Estija ir Latvija paskelbė einančios į visiška realią nepriklausomybę, ją šios šalys paskelbė 1991 m. rudenį.

Net ir įgijusios tarptautinį pripažinimą Lietuva, Latvija ir Estija, pa-

sak V. Landsbergio, vis dar gyveno Šaltojo karo laikus, su Rusija, kuri net ir subyrėjus Sovietų Sąjungai jautėsi galinti primesti nevisaverčių *posovietinių respublikų* statusą. Prasiūdo politinės kovos tarpinis – Šaltasis karas, kaip nebaigto Antrojo pasaulinio karo tęsa Baltijos šalyse. Deja, Vakarai to matyti nenorėjo arba apsimetė nematantys. Galėjo susidaryti išpūdis, kad Vakarams vis dar reikia Rusijos leidimo – Lenkijos, vėliau ir Baltijos šalių stojimui į NATO. Daug kas turėjo pasikeisti ir Vakarų politikų mąstysenoje, kad toks Rusijos *leidimas ar neleidimas* pagaliau būtų suvoktas kaip neturintis jokio pagrindo.

Pakto randai Baltijos dugne

Vis dėlto propagandinis ir diplomatinis karas tęsėsi... Rusija buvo įsikibusi Molotovo–Ribentropo pakto sukurtu argumentu: stabdyti Baltijos šalių integraciją į Vakarus. Jos sustabdyti nepavyko, tačiau V. Lands-

bergis pastebi ligi šiol juntamus senus Molotovo–Ribentropo pakto randus. Vienas iš jų – siekis bet kokiais būdais sutrukdyti elektros tilto iš Lietuvos į Vakarų per Lenkiją tiesimą. 1999 m. pradžioje nedaug trūko, kad būtų buvę pasirašyti tarptautiniai susitarimai ir investiciniai dokumentai šio elektros tilto statybai pradėti. Kaip teigia V. Landsbergis, pakako kelių provokacijų, kad klausimo sprendimas būtų atidėtas – tai tęsiasi iki šiol.

Vokietijai ir Rusijai brėžiant naują „draugystės liniją Baltijos dugnu“, numatant dujotiekio tiesimą, Ribentropas ir Molotovas iš anapusiųs, kaip ir J. Stalinas savo kape prie Maskvos Kremliaus sienos, tikriausiai džiaugiasi.

Taigi pranešėjo išvada aiški: Jalta, Potsdamas ir Molotovo–Ribentropo paktas dar nėra praeitis. Rusijos kolonializmas iš esmės nepakitęs, o jos vadų bejausmis imperinis mentalitetas rodo tų Europos tautoms pavojingų sutarčių ir susitarimų gyvybingumą. Jei Lietuvai pakaktų humoro jausmo, pabaigoje sakė profesorius, tai Vilniuje, priešais Rusijos ambasados pastatą pastatytų paminklą Molotovui ir Ribentropui.

Konferencijoje JAV Ambasadorius Lietuvoje Stefanas Donaldas Malas (kairėje) prakalbos žodį tarė lietuviškai; šalia jo – Šventojo Sosto atstovas Lietuvoje arkivyskupas Pėteris Štefanus Curbrigenas

politikus prisidėti prie Jaltos ir Potsdamo sutarčių palikimo įvertinimo, kad būtų išvengta naujo Europos padalijimo tarp demokratijos ir totalitarizmo.

Potsdamas de facto įtvirtino Molotovo–Ribentropo pakto padarinius

Jalta ir Potsdamas – tai vietos, kur pasaulio galingieji svarstė Antrojo pasaulinio karo eiga ir pokario Europos padėtį. Jalta – tai pusės Europos atidavimas sovietų aneksijai ir būsimajam dominavimui pokariu be jokių išpareigojimų kada nors išvesti savo kariuomenę. Potsdamas – tai Jaltos ir kai kurių Molotovo–Ribentropo pakto slapųjų susitarimų įtvirtinimas *de facto*. Taip glaustai Jaltos ir Potsdamo konferencijų reikšmę apibūdino prof. Vytautas Landsbergis savo pranešime *1991 metų sausio įvykių reikšmė Jaltos ir Potsdamo konferencijų kontekste*.

Priminsime, kad iš Molotovo–Ribentropo pakto ir slapųjų protokolų į Potsdamą atkeliavo Baltijos valstybių ir Besarabijos ateities klausimai. Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos sandėriu 1939 m. Lietuva, Latvija, Estija ir dalis Besarabijos buvo prijungtos prie Sovietų Sąjungos. Paradoksalu, bet Potsdamo konferencijos sprendimu 1945 m. visos šios nepriklausomybės neteku-

prof. V. Landsbergis išvelgia tik vienu momentu: Potsdamo deklaracijoje vienoje neišvengiamoje vietoje įrašytas vardas – *Lietuva*, atmetus sovietų reikalautą *Lietuvos SSR*. Buvo būtina žemėlapyje nurodyti vietą, brėžiamą nuo Aistmarių iki taško, kur ėjo Lietuvos ir Lenkijos siena.

Vienas iš Jaltos sprendimo padarinių – Vidurio Europoje sukurta komunistinio bloko valstybių sistema. Baltijos valstybės buvo visiškai inkorporuotos į Sovietų Sąjungą ir sovietizuotos tarsi gavus Vakarų valstybių pritarimą Potsdame.

Atkreipiame dėmesį į svarbią prof. V. Landsbergio išvadą ir tezę: Potsdamas *de facto* aprobavo Molotovo–Ribentropo pakto nulemtą Baltijos regiono padalijimą, o pats paktas oficialiai buvo pripažintas nusikalstamu ir neteisėtu nuo pasirašymo momento. Visiškai akivaizdu, kad ir Potsdamo nutarimai Baltijos šalių atžvilgiu turėtų būti pripažinti neteisėtais, nes iš neteisėtumo net Potsdame negalėjo atsirasti teisėtumas. Teritoriniai J. Stalino įgijimai buvo neteisėti, nors ir aprobuoti Potsdame. Prie Baltijos šalių, Besarabijos, prie šio sąrašo reikėtų pridėti ir neteisėtą Karaliaučiaus krašto – dabar Kaliningrado srities – įgijimą. Šis kraštas buvo pavestas laikinai administruoti Sovietų Sąjungai, kuri tarptautinę sąvoką *administruoti* suprato savaip – *aneksuoti*.

Karaliaučiaus krašte J. Stalinas

Maskvos Socialinių mokslų universiteto profesorius Borisas Sokolovas

Juk ar ne Rusijos prezidentas 2005 m. pavasarį paskelbė, kad Molotovo–Ribentropo sutartis Rusijai buvusi būtina...

Rusijai Potsdamas – ligi šiol didis laimėjimas

Maskvos socialinių mokslų universiteto profesorius Borisas Sokolovo nuomone, J. Stalinui Potsdamo konferencija atrodė didelė sovietų diplomatijos pergalė, nes buvo legalizuoti visi jo trofėjai, pradėdant Molotovo–Ribentropo pakto. Be to, pusė Europos pripažino jo dominavimą. Taip Vakarų sąjungininkai atlygino Sovietų Sąjungai už jos svarbų vaidmenį siekiant bendros pergalės Antrajame pasauliniame kare. Pagaliau tai turėjo būti ir tam tikra kompensacija už milžiniškas aukas, kurias sovietai sudėjo ant pergalės aukuro. Sąjungininkai norėjo užkirsti kelią ir Vokietijos grėsmės atnaujinimui ateityje. Kaip rodo dokumentai, kuriuos citavo E. Zingeris sąjungininkai gerai žinojo, kas vyks ta sovietų užimtoje teritorijoje. Rusijoje Potsdamo konferencijos rezultatai ligi šiol vertinami kaip didžiulis laimėjimas.

Bus daugiau

Prof. Paulas Goublass konferencijoje atstovavo Tartu universitetui

Gediminas Zemlickas

Bendrinė kalba – mūsų rūpestis

Konferencijos posėdžio pirmininkai: dr. Pranas Kniūkšta ir dr. Meilutė Ramonienė

Atkelta iš 6 p.

juos nagrinėti! Gal kurį laiką visuomenė ir buvo pasijutusi primiršta. Bet pamažu reikalai taisosi, atsirado naujų kalbos informacijos sklaidos būdų. Juk jau turime ir apčiuopiamų rezultatų: internetu prieinami *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, didysis *Lietuvių kalbos žodynas*, Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas, du kalbos konsultacijų bankai, du terminų bankai... Jei kompiuteriai nespringtų nuo kirčiuotų raidžių, internete panašių informacinių visiems prieinamų

šaltinių galėtume pateikti kur kas daugiau. Taigi turbūt ne kokiomis šnekomis, o pirmiausia naudingais darbais galima mėginti susigrąžinti kalbininkų autoritetą visuomenės akyse.

Ar patys sau nesame didžiausi kalbos priešai, kartais pernelyg lengvabūdiškai pasiduodami neva „europinėms“ tendencijoms? Neva mūsų niekas nesupras, jei kietai įsitvėrę laikysimės savosios kalbos?

Deja, tenka pripažinti, kad mažesnės tautos vis dėlto jaučia didesnę ar mažesnę provincialumo kom-

Gedimino Zemlicko nuotrauka

pleksą. Išsivaduoti nėra lengva, bet konferencijoje buvo pasakyta mintis, kad turime kelti visuomenės sąmoningumą, ugdyti kalbos kaip vertybės pajautą. Be šito negalime kalbėti ir apie kitus dalykus. To mūsų visuomenėje labai trūksta.

J. Jablonskio konferencijos rengėjai buvo dvi institucijos: Lietuvių kalbos institutas ir Vilniaus universitetas. Bendrinės kalbos reikalų institucijų yra ir daugiau: tai ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija, ir Lietuvių kalbos inspekcija. Ar susikalba šios institucijos bendrinės kalbos klausimais, ar nėra kaip toje Ivano Krylovo pasakėčioje, kur vežimas traukiamas į skirtingas puses?

Institucijų tikrai daug, ir susikalbėjimo kartais iš tiesų trūksta. Tokios konferencijos mus ir verčia kartu vieniems į kitus pažvelgti atidžiau, atsitraukus nuo kasdinių darbų mėginti labiau derinti požiūrius ir veiksmus. Konferencijoje minėtose kalbos politikos gairėse – apie jas šiek tiek kalbėjo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė Irena Smetonienė – yra vienas punktas, kuris mums atrodo svarbus: skatinti darnų kalbos norminamojoje veikloje dalyvaujančių institucijų bendradarbiavimą.

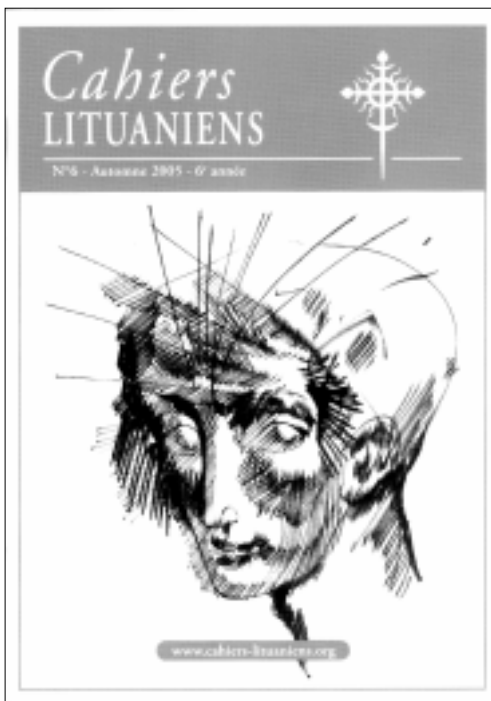
Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas pranešėju, tad mes, organizato-

diplomatas, o dr. Liucija Černiuvienė iš Vilniaus – straipsnį *Kai Oskaras Milašius kalba lietuviškai*. Skaitytojai ras ir O. Milašiaus portretą, kurį 1930 m. Paryžiuje sukūrė dailininkas Aron Bilis.

Vilnietis literatūros kritikas Laimantas Jonušys pristato naująją lietuvių prozą (1989–2005) ir jos žymiausius atstovus: Ričardą Gavelį, Jurgą Ivanauskaitę, Jurgį Kunčiną, Renatą Šerelytę, Herką Kunčių, Marių Ivaškevičių, Justiną Sajauską, Leonardą Gutauską, Marką Zingerį, Sigitą Parulskį, Vandą Juknaitę.

Gražvydas Kantvydas

Jau šeštasis

Redakcija jau turi Strasbūre, Prancūzijoje, asociacijos *Elzasas-Lietuva (Alsace-Lituanie)* leidžiamo žurnalo *Cahiers LITUANIENS* šeštąjį numerį, kurį gavome kartu su leidėjo ir vyriausiojo redaktoriaus Filipo Edelio (Phillipe Edel) laišku.

Leidėjas primena, kad prancūzų kalba leidžiamą žurnalą *Cahiers LITUANIENS* remia Roberto Šumano fondas. Žurnalas pasirodo kiekvieną rudenį ir prancūzų skaitytojams pristato po keletą jiems menkai žinomų arba visai nežinomų Lietuvos istorijos, kultūros, meno, lietuvių kalbos ir literatūros puslapių. Filipas Edelis prašo pranešti apie pasirodžiusį numerį ir mūsų laikraščio skaitytojams, ką paprastai kas kart ir darome.

Šį kartą skaitančiuosius prancūziškai žurnalas supažindina su dailininko grafiko Stasio Krasausko (1929–1977 m.) kūryba. Straipsnio *Stasio Krasausko kūrybos linija* autorė – dailininkė Aistė Jurga Krasauskaitė. Straipsnis iliustruojamas S. Krasausko nuotrauka, o žurnalą puošia devynios S. Krasausko darbų reprodukcijos (viena jų – žurnalo viršelyje). Tai darbai iš ciklo *Giesmių giesmė*, Viljamo Šekspyro *Sonetų*, Eduardo Mieželaičio *Žmogus*, Justino Marcinkevičiaus, Algimanto Baltakio knygų litografijos.

Rašytoja Vanda Juknaitė kalbina *Laptevičių* brolijos narę Rytę Merkytę apie dramatiškus ir tragiškus

Lietuvos žmonių, 1941 m. ištremtų į Sibirą, o 1942 m. išvežtų dar toliau į šiaurę – prie Laptevų jūros, likimus.

Prospero Merime (Prosper Mérimée) XIX a. parašytoji apysaka *Lokys* daugeliui prancūzų buvo tarsi pažintis su jiems egzotiška Lietuva. Apie tai straipsnyje rašo Jean-Claude Lefebvre, prancūzų kalbos ir literatūros dėstytojas iš Saint-Germain-en-Laye. Nacionalinio gamtos istorijos muziejaus biologui ir mokslo istorikui Paryžiuje Piotru Daškevičiui (Piotr Daszkiewicz) ir Lenkijos mokslų akademijos Žinduolių tyrimo instituto Varšuvoje darbuotojui Tomaszui Samoilikui (Tomasz Samojlik) tai gera proga paplėtoti lokių ir Lietuvos temą. Spausdinamas jų straipsnis *Augalas, kuris užmigdo lokius. Sena lietuviška legenda*. Abu straipsniai iliustruoti Olaus Magnus (1490–1557) ir kitų senovės autorių graviūromis.

Du straipsniai skirti Oskarui Milašui. Paryžiaus Milosz'o draugijos pirmininkė Janina Kohler spausdina straipsnį *Oskaras Milašius – prancūzų poetas, lietuvių*

Palikęs pėdsaką

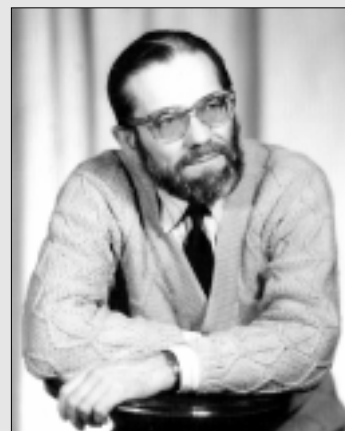
Po ilgos ir sunkios ligos mirė edukologijos mokslų habilituotas daktaras Klaipėdos universiteto profesorius emeritas Vytautas Jakavičius.

V. Jakavičius gimė 1930 m. balandžio 27 d. Kaune, šeimoje buvo vienturtis. Mokslus baigė Vilniuje ir Sankt Peterburge. Aštuonerius metus dirbo Vilniaus pedagoginiame universitete, nuo 1971 m. – Klaipėdoje. V. Jakavičius – dabartinio Menų fakulteto kūrėjas, Klaipėdos universiteto kūrimo signataras, pirmasis Pedagogikos fakulteto dekanas. Visų Klaipėdos universiteto senatų, išskyrus vieną, narys.

Parašė 11 edukologijos knygų, iš jų – 3 pirmuosius po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo edukologijos vadovėlius, Lietuvos vadovėlių leidybos komisijos rekomenduotus aukštosiomis mokykloms. Paskelbė daugiau kaip 90 mokslinių ir 100 publicistinių straipsnių.

Vadovaujami prof. V. Jakavičiaus magistro darbus apgynė 11 magistrantų Klaipėdos ir Vytauto Didžiojo universitetuose, daktaro disertacijas – 4 Klaipėdos universiteto ir 2 Kauno technologijos universiteto doktorantai.

Profesorius – daugiabraunė asmenybė. Jis neapsiribojo vien moksliniais interesais, buvo aistringas keliautojas. Kartu su draugu pačių pasistatytomis baidarėmis nuplaukė Nemunu nuo Kauno iki Nemunaičio (už Alytaus) ir atgal dar tada, kai nebuvo Kauno hidroelektrinės, motociklu ir automobiliu išvažinėjo Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą, Užkaukazę, o ką jau kalbėti apie Lietuvą. Buvo Vokietijoje, JAV, kelis kartus lankėsi Kanadoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Italijoje,

Profesorius Vytautas Jakavičius

Graikijoje ir Turkijoje.

V. Jakavičius aktyviai dirbo Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio seime, Klaipėdos miesto sąjūdžio taryboje, Mokytojų sąjūdyje ir taryboje.

Profesorius buvo principingas, reiklus, punktualus, mėgstantis bendrauti, plačios erudicijos, aštraus loginio mąstymo.

V. Jakavičius piešė, eiliavo.

Ką padarei, žmogau, kad tau skirtame gyvenime pėdsaką paliktum? Man prabėgę metai paliko vaikystės vienturio lepūnelio, alkano, mokslų siekiančio bernioko atsiminimus; vedybų, skyrybų, vaikų ir vaikaičių pėdsakus; docento, profesoriaus diplomus, Parašytas knygas, straipsnius, parengtus daktarus ir magistrus. Kai tai apmąstai, supranti, kad visa tai tik prabėgusio gyvenimo atšvaitai.

Klaipėdos universiteto
Edukologijos katedra

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETO
FIZIKINĖS ELEKTRONIKOS INSTITUTAS

skelbia viešą konkursą eiti šias mokslo darbuotojo pareigas:

1. Paviršių ir plonasluoksnių darinių tyrimo skyriuje: vyresniojo mokslo darbuotojo (1);
2. Mikrolitografijos skyriuje: mokslo darbuotojo (1);

Konkursui pateikiamų dokumentų sąrašas:

1. Prašymas leisti dalyvauti konkurse Instituto direktoriaus vardu;
2. Po daktaro laipsnio suteikimo (mokslininkams) paskelbtų mokslo darbų sąrašas arba visų mokslo darbų sąrašas (neturintiems mokslo laipsnio);
- 2.1. Įtrauktų į sąrašą mokslo darbų pirmųjų puslapių kopijos (reikaliui esant, gali būti paprašyta pateikti po 1 šių darbų kopiją);
3. Aukštojo mokslo diplomo, mokslo laipsnių diplomų, pedagoginių vardų atestatų kopijos (teikiant prašymą, su savimi turėti ir dokumentų originalus);
4. Gyvenimo ir mokslinės-kūrybinės veiklos aprašymas;
5. Papildomi dokumentai ir medžiaga, kuri nušviečia mokslinę ir pedagoginę veiklą arba kvalifikaciją (pretendento nuožiūra).

Papildomą informaciją teikia Instituto administratorė tel. (8 ~ 37) 313 432 arba el. paštu fei@ktu.lt.

Konkurso komisija priima dokumentus iki kovo 3 d. adresu: Kauno technologijos universiteto Fizikinės elektronikos institutas, Savanorių 271, LT-50131 Kaunas.

Direktorius

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizaineris Arūnas Cironka

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius,
A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius